

UTRIKESMINISTER
RASMUSSEN
OCH
ALSING ANDERSEN
DANMARK

Arbejderbevægelsens
Bibliotek og
Arkiv

Årsskrift 1986

aba

Arbejderbevægelsens
Bibliotek og
Arkiv

Årsskrift 1986

ABA 1987

Indhold

Virksomheden 1986	/ 3
Dedikationer fra Staunings bogskab. Af Jens <i>Erik Kofoed Pedersen</i>	/ 6
Peter Holm -dansk pioner? Af <i>Børge Schmidt</i>	/ 9
En veteran vender hjem. Af <i>Gerd Callesen</i>	/ 12
Den amerikanske Pio er også dansker	/ 14
Mysteriet om den røde fane. Af <i>Henning Grelle</i>	/ 16
Skibstømrerstrejken i 1875. Af <i>Anette Eklund Hansen</i>	/ 25
Bjergene skælvede -og fødte en mus. Af <i>Henrik A. Bengtsen</i>	/ 30
Jubilæumsskrifter 1985-1985. Af <i>Hannah Linden</i>	/ 38
Trykte og utrykte afleveringer til ABA i 1986.	/ 41
Medarbejdernes aktiviteter 1986	/ 46
Arbejdermuseet	/ 48

© **ABA, 1987**

Rejsbygade 1,1 759 Kbh. V.

Tlf.01 24 15 22 Redaktion:

ABA

Layout og tilrettelægning: Henning Grelle

Oplag: 4000

Sats og produktion: C.S. Fotosats ApS Printed

in Denmark 1987 ISSN: 0900-2723

Forsiden: Alsing Andersen og Gustav Rasmussen tegnet af den svenske avistegner Birger Lund-quist (1910-1952). Han opholdt sig ofte i Danmark og tegnede bl.a. for Politiken. ABA har erhvervet ialt tre tegninger af Birger Lundquist i 1986.

Virksomheden 1986

I årsskriftet for 1985 omtalte vi kort det video-projekt, vi var igang med. I ansøgningen til LO om bevilling af midler hertil var medregnet ansættelsen af 2 historikere, som skulle foretage den nødvendige research og iøvrigt forberede og foretage de interviews, man i udvalget enedes om. De to, som knyttedes til projektet for en periode på et år, var Hanne Caspersen og Søren Federspiel.

ABA gik ind i projektet uden noget reelt kendskab til video-mediet eller produktionspriser på området, men vi konstaterede hurtigt, at skulle vi bruge de kommercielle producenter af video - eller bare have stillet teknikken i forbindelse med optagelse og redigering til rådighed, så kostede det fra 8.000 til 10.000 kr. pr. dag. Vi fik i stedet kontakt med LO's Lands-skole, som har en video-sektion, og det er denne, som for et yderst rimeligt honorar har stillet deres teknik og ekspertise til rådighed. Vi fik ikke alle de personer »i kassen«, som vi havde kunnet ønske, og der er ikke på budgettet for 1987 afsat midler til at arbejde videre for, men vi har fået stillet et beløb i udsigt fra LO's Oplysningsfond, så vi kan fortsætte optagelserne, som vi så forhåbentlig senere kan få penge til at færdigredigere.

Den 4. juni blev de 3 første hæfter i den internationale serie om arbejderbevægelsen i andre lande præsenteret ved et pressemøde på ABA's læsesal. Der var mødt en del fagblads-samt et par enkelte dagbladsmedarbejdere op. Max Harvøe præsenterede serien og baggrunden for initiativet. De 3 første bind har fået gode anmeldelser, dels i en række fagblade, dels

i enkelte dagblade. Fra Morten Thing's anmeldelse i Information et kort citat: »Serien skal i overskuelig form tilvejebringe troværdig information om arbejderbevægelsen i udlandet. Følger serien stilen fra de 3 første hæfter, bliver den et fortræffeligt undervisnings-instrument på mange niveauer i undervisningen.« - De næste 3 bind i serien skulle være udkommet først på efteråret - 86, men er gang på gang blevet forsinkede, således at de først kom i januar -87. Disse forsinkelser skyldes ikke redaktionen eller forfatterne.

Med hensyn til salget må vi desværre konstatere, at dette ikke er gået så godt, men vi vil i løbet af første halvår -87 intensivere bestræbelserne for at rette op på dette. Det ville være skammeligt, om dette gode initiativ ikke fik den succes, det fortjener.

Vi har i løbet af efteråret -86 fået flyttet Staunings Mindestue - eller rettere et skønsomt udvalg af effekterne herfra - ud i foyer'en. Dette er gjort af 2 grunde: dels sikrer vi, at langt flere af vore brugere og gæster ser disse, og dels har flytningen skaffet os et helt nødvendigt arbejdsrum med plads til 3 skriveborde. Ved indretningen af foyer'en har Arbejdermuseet ydet os værdifuld bistand, så rummet i dag danner en smuk og harmonisk ramme om Staunings minde.

Første fase af den i årbogen for 1985 omtalte renoveringsplan for kælderen er gennemført. Det nye kompactanlæg er installeret, og maler-og belysningsarbejde udført for den del af kælderen, som var omfattet af 1. fase. Vi har fået istandsat det nye fanerum, så vore små 500

faner er sikret en forsvarlig og overskuelig opbevaring.

Hvis der økonomisk skaffes udvej, er det tanken, at 2. fase af kælderrenoveringen skal sættes i værk i løbet af 1988.

De mange flytninger og installeringen af det nye kompactanlæg har i høj grad lagt beslag på medarbejderne, men alligevel er meget nået og vores service overfor brugerne har ikke lidt skade. Alle afdelinger har tværtimod stået på hovedet for at forsyne den af Danmarks Radio bestilte TV-serie om arbejderbevægelsens historie. Serien der består af 7 afsnit vil være vist i TV når disse linjer læses, men der er grund til at understrege, at uden ABA's samlinger af fotos, plakater, faner, arkivalier og bøger - ingen TV-serie. Vi har gjort alt hvad vi kunne for at hjælpe i håb om at resultatet blev tilfredsstillende. En anden stor låner i ABA er Arbejdermuseet, I 1986 har vi haft et meget fint samarbejde på en lang række områder og især omkring udstillingen »For liv og brød - de første arbejdere.«

Arbejdspresset er stort i ABA. For arkivets vedkommende har det længe været stillet i udsigt at der skulle ansættes en arkivar. Arkivafleveringerne er jo, som man kan se bagest i dette årsskrift, meget omfattende og vores arkivplaner taler om, at afleveringerne vil stige yderligere. Pr. 1. oktober har vi ansat cand.mag. Anette Eklund Hansen i arkivet. Desværre må vi samtidig sige farvel til Jens Erik Kofoed, som har været i arbejdstilbud i arkivet i 7 måneder plus en forlængelse på 3 måneder. Olga Urrutia de Munoz som ligeledes har været i arbejdstilbud har fået sin ansættelse forlænget ind i 1987. Hun har bl.a. stået for ordningen af

Udsnit af den faste Stauning-udstilling i ABA's foyer. På billedet ses Slaunings skrivebord fra »Enghuset« ved Vallø, der var Staunings sommerhus. Sommerhuset kan skimtes på maleriet i baggrunden. På skrivebordet ses en statuette af Holger Drachmann og de tre personer på billederne til højre er Karl Marx, Peter Knudsen og LP. Jacobsen. (Foto Allan Schnipper).

fanesamlingen, som blev færdigordnet i december -86.

Pr. 1. januar -87 er udstillingsudvalget over-

ABA's nye kompactanlæg rummer 1200 meter hyldeplads. Denne skaljorlrinsvis benyttes til tidsskriftssamling, specialsamlinger og arkivalier. I baggrunden ses det nye rum til fanesamlingen, der tæller 500 stk. Der er plads til mellem 700 og 800 faner. (Foto Allan Schnipper).

flyttet administrativt til LO's Presse- og Informationsafdeling, men det har bibeholdt adressen og lokalerne i stueetagen, og Willy Markvad er fortsat daglig leder. Når man skal kon-

takte udstillingsudvalget, sker det ikke mere på ABA's telefon, men på 01 24 31 22.

Der har i -86 været udfoldet en livlig rejseaktivitet. Vi har med skiftende repræsentanter deltaget i et nordisk seminar om arbejderhistorie i Reykjavik - i en nordisk arkivkonference i Helsingfors og i en nordisk LO-kulturkonference i Stockholm - i et endagsmøde i Bryssel for bibliotekarer og dokumentalister i fagbevægelsen og i et seminar i Østberlin om udgivelse af Marx og Engels' samlede skrifter.

ABA har i 1986 fået ny formand. LO-sekretær Bodil Mogensen har afløst Max Harvøe, som i maj måned faldt for LO's pensionsalder. Vi ser frem til et langt og godt samarbejde med den nye formand - og takker Max Harvøe for en aldrig svigtende interesse og ildhu for ABA, som for alle vor bevægelses kulturelle institutioner iøvrigt.

Jens Peder Jensen, Træindustriforbundet er indtrådt i ABA's bestyrelse i stedet for Walter Rasmussen. Ib Sørensen, FO er indtrådt i stedet for Ove Rasmussen.

Lidt statistik:

Hjemlån af bøger 5.281 bind heraf gennem andre biblioteker 725 bind. Til ABA's læsesal ekspederedes 3.011 bind og 2.257 arkivenheder. Til andre biblioteker ekspederedes 131 arkivenheder. Udlån af billeder og plakater 3.757.

Tilgangen af både plakater og billeder er fortsat stor, og det kniber med at følge med i registreringen af disse.

Biblioteket har i 1986 modtaget 41 universitetsspecialer (1985: 23).

Dedikationer fra Staunings bogskab

Ved omplaceringen af Staunings ejendele blev hans bogskab på ny gennemgået og undersøgt med henblik på en endelig systematik. Blandt de mange bøger, som Stauning for en stor del havde fået foræret og tilsendt - hvad der vidner om hans centrale rolle indenfor litteratur, kultur og videnskab, - befandt der sig også flere interessante dedikationer. Dedikationerne fra Holger Drachmann, Jeppe Aakjær og Martin Andersen Nexø berører Thorvald Staunings forhold til de tre forfattere, forhold til Socialdemokratiet og arbejderbevægelsen.

Dedikationen til Stauning: *»Til min kære Ven - Holger«*, vidner om et personligt forhold mellem Stauning og Holger Drachmann. Denne samling digte fra 1898 indeholder digte fra Drachmanns ungdomsperiode. Det var i denne periode, at Drachmann forfattede digtet *»Engelske Socialister«*. Stauning var i sin ungdomsperiode 'romantisk'. Det kommer til udtryk i det ydre, hvor Stauning yndede at optræde med bredskygget digterhat å la Drachmann. Gennem bekendtskabet med lærer Einar Hansen, Vråby, blev Drachmann dyrket som yndlingsdigter - ved oplæsninger m.v. Det er også i denne fase - før hans politiske 'karriere' - at Stauning skrev skuepsillet *»Livets Løgne«*.

I 1908, da Drachmann døde, skrev Stauning - dybt bevæget - til Einar Hansen: *»Saa er vor Digter altsaa død«*, og brevet fortsætter: *»Jeg haaber, Kbhvns. Arbejdere med Deres Faner vil møde ved Digterens Ligfærd for at hædre Deres Digter«*.

Holger Drachmann havde ikke - på grund af sin svingende kurs - et egentligt forhold til arbejderbevægelsen, men han var alligevel, først og fremmest takket være digtet *»Engelske Socialister«*, indgået i rækken af forfattere med tilknytning til arbejderbevægelsen. Han bliver da også repræsenteret i A.C. Meyers portrætgalleri *»Mindedigte«* fra 1920, og hans digtning har været benyttet ved socialdemokratiske arrangementer - især ved festlige lejligheder.

Ved udgivelsen af en samling digte i 1927 sendte Jeppe Aakjær Stauning et eksemplar-påført følgende hilsen:

*»Kjære Stauning og Hustru!
fra Deres hengivne Jeppe Aakjær«.*

Denne dedikation antyder forholdet til Stauning, og til Socialdemokratiet - Aakjær havde allerede på et tidligt tidspunkt tilsluttet sig Socialdemokratiet, idet han fandt kulturradikalismen for lidt radikal, hvad der tydeligt kom til udtryk ved en fest i Idrætshuset i København arrangeret i anledning af Aakjærs 60 års fødselsdag i 1926. Markeringen af begivenheden blev refereret i *»Socialdemokraten«* den 13. september 1926 under overskriften: *»Københavns Arbejdere bragte i går Jeppe Aakjær deres hyldest«*. Festen beskrives endvidere som *»en social Jeppe Aakjær-fest«*.

Aftenens hovedtaler var Stauning. Han omtalte bl.a. Aakjær som *»en stridsmand for kultur og underklassens rejsning«*, og han slutte-

de med at konkludere: »Hans (Aakjærs) plads var derfor i det danske Socialdemokrati«. Stauning kom i sin tale for Aakjær (»Social-

Forfatteren Jeppe Aakjær (1866-1930) er født i et fattigt gårdmandshjem i Åkjær ved Skive. I perioden 1893-1900 var han gift med forfatterinden Marie Bre-gendahl og i denne tid læste han historie ved Københavns Universitet. I 1907 vendte han tilbage til sin hjemegn og opførte gården Jenle, derfra 1910 blev ramme om de årlige Jenlefester.

demokraten agitatorens og digteren« også ind på hovedværket i Aakjærs sociale digtning: »Vredens Børn« fra 1904, der gav anledning til debat om Tyendeloven af 1854. Det var især herudfra, at Aakjær også blev betegnet som landarbejderklassens digter.

På Aakjærs 50 års fødselsdag sendte Stauning på Det danske Socialdemokratis vegne et lykønskningstelegram, hvori han fremstillede Aakjær som »underklassens digter«, i et takkebrev den 14. september 1916 anerkendte Aakjær beskrivelsen som et hæderstegn, i det hele taget ønskede Aakjær, at »det sociale kommer i forgrunden« i litteraturen, fordi der eksisterede en fundamental modsætning mellem den mætte bourgeois og den sultne proletar.

Da Aakjær døde i 1931 kunne Stauning i en tale ved Aakjærs begravelse bl.a. karakterisere hans digtnings således:

»Der er tendens og agitation i hans livsværk, men netop derfor satte hans gerning spor. Han levede den tid, da underklassen samlede sig for at skabe bedre livsvilkår«.

Selv skrev Aakjær i sine »Efterladte Erindringer« fra 1934:

»Jeg tror nok, at salget af mine bøger har måttet lide meget under, at jeg altid er blevet udskreget som Socialdemokrat«. Han fortsætter i sammenhæng hermed: »Men da ingen partier som socialdemokraterne sigter så direkte mod sociale mål, er det naturligt, at jeg har holdt mig nærmest ved det parti«.

Drachmanns forhold til Stauning var personligt, og Aakjær udtrykte et personligt forhold til Stauning og et solidarisk-politisk forhold til arbejderbevægelsen og Socialdemokratiet. De var begge uforbeholdne i deres hilsner. Heroverfor er Martin Andersen Nexø's dedikation, i

anledning af en ny udgave af »Pelle Erobreren«, ganske speget. Den lyder således:

»Hilsen Til Statsminister Th. Stauning!

*Nu kalder de Dig Lykkeper. Men mon
de ser: idet Du djærvt for andre stred,
blev Du din egen Lykkes Smed.*

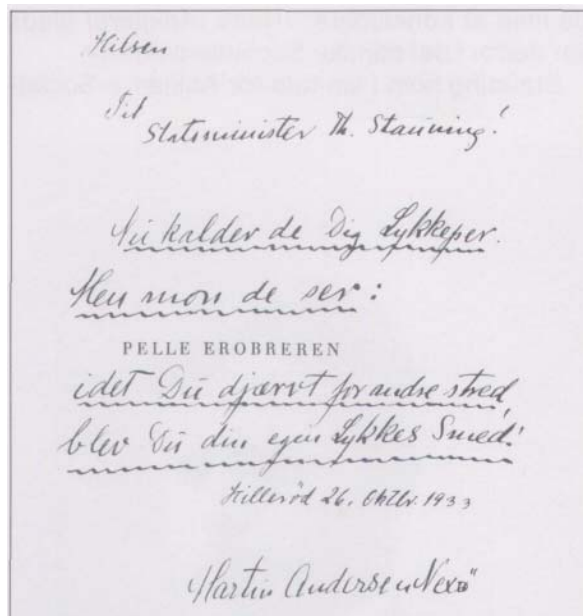
Hillerød 26. Oktbr. 1933

Martin Andersen Nexø«.

Dedikationen fra Nexø er tvetydig, og den påstår, at der er et skisma mellem Staunings nuværende position og den sociale kamp, han har taget del i.

Baggrunden for dedikationen var følgende: Nexø havde været svingende i sit forhold til Socialdemokratiet og var i oktober 1933 på vej væk fra partiet og i færd med at tilslutte sig Danmarks Kommunistiske Parti.

Selve værket »Pelle Erobreren« blev skrevet i en periode, hvor Nexø var tilknyttet den socialdemokratiske massebevægelse (Nexø blev direkte medlem i 1910). Under indtryk af de mange revolutionære gæringer omkring 1917-1918 forlod Nexø Socialdemokratiet. Denne bølge ebbede imidlertid snart ud. Af denne grund (og af personlige årsager) bosatte Nexø sig i begyndelsen af 20'erne i Tyskland, hvor hans litterære virksomhed fandt sted skete i tilslutning til det kommunistiske parti i Tyskland (KPD). Denne litterære og politiske forbindelse efterlod ham imidlertid helt forbitret, og Nexø nærmede sig igen Det danske Socialdemokrati. Han blev atter medarbejder ved »Socialdemokraten« og forfægtede -også under indtryk af den nazistiske trussel -et enhedsfrontssamarbejde. Nexø var i denne periode en slags kommunistisk socialdemo-

Martin Andersen Nexø's håndskrift på titelbladet til »Pelle Erobreren«.

krat. Denne politiske linie vandt imidlertid ikke frem, og i Tyskland kom Hitler til magten i januar 1933. Han skiftede endnu engang politisk ståsted. Det er tydeligt, at tilslutningen til den kommunistiske bevægelse, hvor han efterhånden blev en hel institution i sig selv, faldt sammen med en digterisk indtørring. Dog skrev han i denne fase dele af sine erindringer.

Som nævnt befandt Nexø sig politisk i en overgangsstilling i oktober 1933 (var endnu ikke helt accepteret af DKP), men at Nexø sendte en hilsen til Stauning i anledning af nyudgaven af »Pelle Erobreren« fortæller, at også for Nexø var Stauning ikke til at komme uden om!

Jens Erik Kofoed Pedersen

Peter Holm - dansk pioner?

Det hænder jo, at man giver sig til at kigge lidt i sine gamle notater, og forleden fandt jeg noget fra 1945, som jeg ikke kan lade være med at skrive nogle ord om i en tid, hvor vi lykkeligvis ser flere unge historikere, der finder hidtil ukendte personer frem fra poinértiden. Selv har jeg i sin tid haft den glæde at kunne fortælle om Marius Jantzen, der var en helt ukendt pioner. Men denne gang drejer det sig om en Peter Holm, der måske var dansk, og var han det, var han så sandelig en pioner før pionererne.

Det begyndte med nogle linier i det svenske Socialdemokratis daværende hovedorgan »Morgontidningen«, hvor man skrev: *»Endast Danmarks Socialdemokrati har - blandt alle socialdemokratiske partier i Norden - tilhørt första Internationalen«*. Artiklen blev skrevet da de nordiske Socialdemokratiets ledende folk igen mødtes til rådslagning i juli 1945.

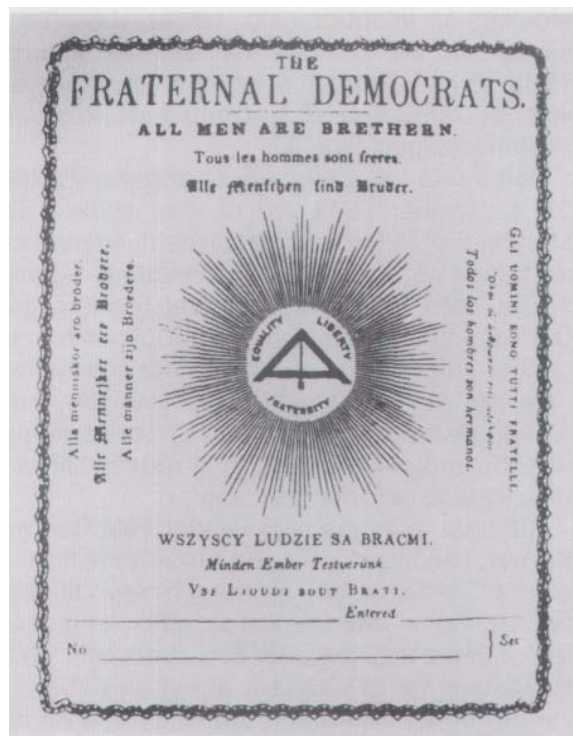
Den ledende artikel mundede ud i en hyldest til dansk arbejderbevægelse, der havde så stor indflydelse på både svensk og norsk arbejderbevægelse i de første vanskelige år, og så noterede man sig, at det danske Socialdemokrati var det eneste af alle nordens socialdemokratiske partier, der havde været medlem af den I. Internationale. Og det er jo rigtigt, at Louis Pio i 1871 oprettede en dansk

afdeling af Internationale. Noget Højesteret gjorde slut på ved dommen den 14. august 1873. Vi har altså lov til at være lidt stolte af vort medlemsskab af Internationale allerede på dette tidlige tidspunkt.

Den første Internationale så dagens lys den 28. september 1864 ved et stort møde i St. Martins Hall i London. Der havde tidligere været forsøg på at stifte en international organisation, men ingen havde været levedygtige. Der var dog en organisation, som man med nogen ret kunne kalde en forløber for Internationale, det var »Fraternal Democrats« (De broderlige Demokrater), der blev stiftet i London den 22. september 1845. I sin organisationsform lignede den Internationale.

Stifteren af denne organisation hed George Harney, han tilhørte den yderste venstre fløj indenfor Chartistpartiet. Netop af hensyn til dette parti var »Fraternal Democrats« en meget løst sammensat organisation, man ville ikke mistænkes for at ville lave et nyt parti. Derfor var der ingen vedtægter, og heller ikke noget kontingent. Til at lede foreningen valgtes seks sekretærer, en engelsk, en fransk, en slavisk, en skandinavisk og en schweizisk. Det var foreningens formål ved gensidig oplysning at virkeliggøre det store princip, at »alle mennesker er brødre«.

Efter at foreningen havde bestået i 2 år blev der dog fastsat et mindre kontingent, og foreningens ledelse kom til at bestå af yderligere en person fra hver nation ved siden af de valgte sekretærer. Man finder tydelige lighedspunkter med Internationale. Også citater fra de taler Harney holdt peger på de senere tiders organisation. *»Vi tror, at jorden med alle dens værdier er fælles ejendom«*. *»Vi anerkender vore medmennesker uden hensyn til deres fædreland,*

*Medlemskort fra »Fraternal Democrats« hvor ordene
»Alle mennesker er brøder« er gengivet på dansk.*

som medlemmer af den samme familie - menneskeslægten - og som borgere af det samme fællesskab- Verden.«

I forbindelse med foreningens 2-årsdag i 1846 opfordrede man alle Europas demokrater til at komme til en international kongres. Karl Marx, som på denne tid var en af de ledende i »Kommunisternes Forbund« i Bryssel var meget sympatisk indstillet overfor forslaget, og kom selv til London for at forhandle om forslaget. Begivenhederne i 1848 umuliggjorde imidlertid en realisation af tanken.

Revolutionerne i Paris og senere i Berlin gav »Fraternal Democrats« anledning til store masse møder, hvor man protesterede mod kapitalismens monopol på jordens goder. Samtidig skærpedes den engelske regerings appetit på at slå disse formastelige revolutionære ned. Først lavede man en lov, hvorefter en oprørster kunne idømmes indtil 6 års tugthus. Derefter lavede man en fremmedlov, der muliggjorde omgående udvisning af besværlige udlændinge, og dermed var der rettet et afgørende slag mod foreningen, hvis tilhængere i høj grad kom fra de mange udenlandske arbejdere i London. Foreningen sygnede hen, og vi skal helt hen til 1864, da Internationale bliver stiftet.

Tilbage står imidlertid indtrykket af en organisation, hvor kun tilfældighederne bevirkede, at den ikke blev den organisation, der igennem international solidaritet, samlede alverdens arbejdere. Tilbage står også den kendsgerning, at denne »allerførste« Internationale er bemærkelsesværdig for os danske, da den af generalsekretærene, der repræsenterede Skandinavien hed Peter Holm, man har vel lov til ud fra navnet at gætte på, at vedkommende har været dansker. Han er dog ikke identisk med den P. Holm, der blev den første Socialdemokrat i den danske Rigsdag, han blev nemlig født i 1848.

Til afveksling fra de helt ukendte personer, man har fundet frem til i de senere år, har Peter Holm været omtalt tidligere af den meget vidende Ib Kolbjørn. Da Fremad i 1948 udsendte en ny udgave af »Det kommunistiske Manifest« i anledning af 100 året, var der i bogen et tillæg »Historiske oplysninger og kommentarer« skrevet af Kolbjørn. Disse 32 sider, som hans tillæg fylder, burde være helt naturlig og nødvendig læsning for alle, der er aktive i ar-

bejderbevægelsen. Her fornemmer vi på få sider en omtale af arbejderbevægelsens ideer, men også en meget nøgtern vurdering af den udvikling, der er sket siden Karl Marx i 1847 satte pennen til papiret for sammen med Engels at omforme dennes udkast fra en »Katekismus« til et »Manifest«. Kolbjørns kommentarer giver os ikke mindst i dag, hvor propagandaen mod Socialdemokratiets ideer har en anden og mere raffineret form, men hvor substansen er den samme, en række finde modargumenter, der i dag måske har mere værdi for os end i 1948, da han skrev dem.

Men tilbage til Peter Holm. I en omtale af Manifestets oversættelse til andre sprog, herunder en lovet oversættelse til dansk, nævner Kolbjørn Peter Holm som den skandinaviske sekretær i »Fraternal Democrats«, og peger på, at han måske kunne være den, der har lovet at forestå denne oversættelse, I alt fald tyder meget på, at Peter Holm var tilstede ved

foreningens møde i London den 26. november 1847, hvor Marx talte. Nok er Peter Holm vel kun en lille brik i alt det historiske, der skete netop i disse år, men det ville unægteligt være interessant at vide lidt mere om hvem denne dansker var og hvilken rolle han spillede i de historiske år omkring 1848.

Et notat fortæller mig, at der i British Museum i London findes en samlig dokumenter om »Fraternal Democrats«, de skulle ligge under mærket 1857 - e4 - (33). Hvor jeg i sin tid har fundet denne oplysning, erindrer jeg desværre ikke. Jeg overlader gerne denne oplysning til andre, der på stedet måtte have mulighed for at studere disse arkivalier og måske finde lidt mere stof frem om Peter Holm, som man så, hvis han altså er dansk, kan benævne som en pioner før pionererne, en samtidig med Fr. Dreier, der også var pioner længe før Louis Pio.

Børge Schmidi

*Friedrich Engels (1820-1895) og
Karl Marx (1818-1883) (ABA)*

En veteran vender hjem

I september 1867 - eller for at være så præcis, som det i dag er muligt, ca. den 11. september - udkom i Hamburg på forlaget Otto Meissner første bind af et videnskabeligt økonomisk værk. Det havde været undervejs i mange år. Mange 1000 sider var blevet skrevet og omskrevet, et første udkast havde set dagens lys 8 år før, men nu var første bind kommet, og de følgende forventedes at udkomme snart. De blev imidlertid aldrig afsluttet af forfatteren; dennes bedste ven udgav efter hans død i 1883, efter at have studeret de efterladte papirer, et bind 2 i 1885 og et bind 3 i 1894. Endelig udkom yderligere materiale i årene 1905-1910, nemlig tre bind som også er blevet betegnet som *det* 4. bind. Først nu i 1970'erne og 1980'erne er de sidste manu-skriptdele ved at udkomme i et forsøg på at udgive *alt* fra forfatterens hånd.

Et værk, hvoraf forfatteren kun nåede at udgive første bind, reviderede det et par år efter, og som først langt over 100 år efter bliver kendt i sin helhed, forandrede alligevel verden. Det drejer sig om Karl Marx' »Das Kapital«, der udkom i 1867. Oplaget var på kun 1000 eksemplarer; i dag findes rundt omkring på biblioteker o.l. ca. 40 eksemplarer (deraf mindst 31 i Japan). Men kun ganske få af disse eksemplarer ser ud som de gjorde dengang, nemlig uindbundne/hæftede. De fleste er nu indbundne og omslaget fjernet; kun 9 kendte eksemplarer har både omslags- og titelblad. Et eksemplar af denne type blev på en auktion i 1976 solgt for ca. 45.000 kr.¹ Det er en ret voldsom pris for en bog, som findes i mange oplag på mange sprog. Ganske vist var den dyr

nok i sin tid, 3 1/3 Taler, hvad der svarede til en ugeløn for en arbejder.²

Så var den danske førsteudgave fra 1885 væsentlig billigere: den kostede 2 kr. og en faglært arbejders dagløn svingede dengang mellem 2 og 4 kr. Den danske udgave kom i det af Socialdemokratiet udgivne »Socialistisk Bibliotek«, og her blev de dengang udkomne bind 1 og 2 udgivet; man havde også planlagt at udgive 3. bind, men det udkom først i 1894 på tysk, og da var »Socialistisk Bibliotek« ophørt. Men det er bemærkelsesværdigt, at Socialdemokratiet i Danmark var den første arbejderorganisation, der udgav »Kapitalen«, og i løbet af ganske kort tid fik udgivet de 2 dengang udkomne bind i gode og billige udgaver, som søgtes spredt i arbejderbevægelsen. Desværre ved vi idag endnu for lidt om, hvor stort oplaget var, og hvilken betydning værket fik i bevægelsen. Men det kan konstateres, at det er blevet citeret i nogle af de brochurer, som kom ud i store oplag.

Vi ved imidlertid fra en undersøgelse, at »Kapitalen« ikke blev accepteret på Københavns Universitet, den blev faktisk ignoreret.³ Der kan heller ikke findes anmeldelser af den tyske eller danske udgave i danske borgerlige aviser eller i den økonomiske fagpresse. Ikke desto mindre findes der i hvert fald 3 eksemplarer af »Das Kapital« i Danmark, nemlig 2 på Det kongelige Bibliotek og nu også ét på ABA.⁴ Ved det sidstnævnte drejer det sig om en deponering fra Handelshøjskolens bibliotek, som i sin tid har modtaget det efter afdøde finansminister Christopher Hage. Hage var økonom, han havde skrevet en guldmedaljeafhandling om den klassiske økonom John Stuart Mill og var dermed blevet statsvidenskabelig kandidat. Men han fortsatte ikke den

videnskabelige løbebane, så formentlig har han anskaffet »Das Kapital« i studieøjemed. Kritikken af Mill og hans skole er jo en del af Marx' kritik af den politiske økonomi.

Hage blev valgt til folketinget som løsgænger. Han blev opreklameret som liberal højremand, dvs. i opposition til Estrups kurs. Senere gled han mere over til partiet Venstres venstrefløj og blev efter systemskiftet minister i to omgange. Men da han først var blevet afløst i folketinget af en socialdemokrat i 1903 efter at Venstre havde sprængt den gamle demokratiske alliance, var hans politiske gerning stort set forbi.

I den store nye Karl Marx/Friedrich Engels Gesamtausgabe,⁵ i hvilken alle efterladte skrifter og manuskripter fra Marx og Engels skal udgives, heriblandt alle af dem autoriserede udgaver af deres værker - ialt 180 omfangsrige bind i løbet af de kommende årtier - vil alene »Das Kapital« med forarbejder, dvs. manuskripter til de forskellige bind, fylde 23 bind. 1. bind af »Das Kapital« skal genoptrykkes i de 4 tyske udgaver fra 1867, 1872, 1883 og 1890, i den franske udgave fra 1872-75 og i den engelske fra 1887. Det kunne synes at være spild af godt papir, men sådan forholder det sig ikke. Marx arbejdede konstant videre med første bind - det er en af grundene til, at han ikke selv fik udgivet bind 2 og 3 - og de senere udgaver (1872, 1883 og den franske udgave) indeholder mange præciseringer og forbedringer. Dette gælder ikke for udgaven fra 1890 og for den engelske udgave. Men ved disse har Engels medvirket og dermed autoriseret dem. Ideen med at bruge så megen arbejdskraft alene på dette ene bind i dag er at vise, hvordan Marx efterhånden udviklede sin teori, derfor er hvert bind en nyudgivelse værd.

Alt hvad Marx og Engels har efterladt sig skal derfor gøres tilgængeligt. Også af den grund er det værdifuldt, at første bind af »Das Kapital« nu er at finde på ABA, hvor den står sammen med andre udgaver på flere sprog.

Gerd Callesen

1. Eike Kopf: In welcher Form erschien »Das Kapital« zu Lebzeiten von Marx und Engels in Deutschland? - i: Beiträge zur Marx-Engels-Forschung 3 1978, s. 93-123.
2. Rolf Dlubek/Hannes Skambraks: »Das Kapital« von Karl Marx in der deutschen Arbeiterbewegung (1867 bis 1878). Berlin, 1967. Side 33.
3. Niels Finn Christiansen: Den borgerlige politiske økonomi og marxismen i Danmark 1870-1900. - i: Marx i Danmark. København 1983. Side. 167-184.
4. Det kgl. Biblioteks ene eksemplar er indkøbt i samtiden, det andet eksemplar har tilhørt Det statistiske Bureau og er indgået i biblioteket i 1925/26. Derudover findes i det mindste et yderligere - et fjerde eks. - af »Das Kapital« I i privateje (hos Anders Bose-rup), købt meget billigt for flere år siden i et københavnsk antikvariat. Det har ikke været muligt at finde ud af, hvor det stammer fra.
5. Se den omfattende præsentation i tidsskriftet Arbejderhistorie nr. 28 1987.

Den amerikanske Rio er også dansker

I ordets egentligste betydning har jeg altid opfattet Danmark som mit »andet hjem«. Men det har aldrig stået mig helt klart, hvorfor det er tilfældet. Jeg var meget nært knyttet til min bedstefar, Herbert Pio, som var Louis Pios ældste søn, og som på sin side var meget nært knyttet til sin storesøster Sylvia. Jeg har aldrig selv kendt Sylvia, men jeg har mange dejlige minder om min bedstefars fortællinger om sin fars virksomhed både i Danmark og Amerika. Bortset fra disse historier, en art »fortælletradition« inden for min familie, var der ikke meget mere, jeg kunne få at vide om Louis Pios, idet min familie ikke havde noget særligt efterladt skriftligt materiale eller personlige effekter.

Efter min bedstefars død syntes jeg, at forbindelsen til min oldefar svækkedes. Så da jeg er historiker både af tilbøjelighed og fag, besluttede jeg, at når tiden var inde, ville jeg vende tilbage til Danmark og igen knytte forbindelsen til min oldefars liv. Jeg havde opdaget, at der er noget, der er vigtigere end at lære noget om sig selv... og det er at lære noget om sin betydningsfulde fortid.

Lad mig gøre det helt klart, at Louis Pio ikke er glemt i Amerika: hans aktiviteter indenfor den socialistiske bevægelse i Chicago, hans deltagelse i »Round Table« - diskussionerne dér, forsøget på at etablere en socialistisk koloni i Kansas og hans kontakt med danskamerikanere i Minnesota og Florida er veldokumenterede og velkendte. Men kernen i hans storhed ligger i Danmark, og det er derfor, jeg er så glad for, at jeg vendte tilbage. På oldefars tid havde arbejderne og fagbevægelsen ikke megen politisk magt, og de, der havde politisk magt, skulle ikke stå til ansvar overfor ret mange mennesker. Hvis det er rigtigt, at »genialitet er, som den første at udtrykke det, som alle og enhver ved i forvejen«, så bør man ikke undervurdere den kendsgerning, at min oldefar var den første, der udtrykte nogle sandheder, der ændrede det danske samfund til gavn for hver eneste dansker.

Mens dette skrives, er mit tydeligste minde den varme og hengivenhed, som så mange danskere har for min oldefar. Det drejer sig ikke blot om socialdemokratiske partimedlemmer - jeg husker min hyggelige samtale med den intelligente Anker Jørgensen - men om danskere fra alle lag, som jeg mødte under mit ophold. Da jeg talte ved et LO-kulturprismøde, var jeg allerede opfyldt af varme.

På mødet sagde jeg: »Jeg sagde før, at jeg kom til Danmark for at møde min oldefar og for måske for første gang at forstå hans liv. Men når jeg ser, hvor levende mindet om ham og hans gerninger står i jeres hjerter og hjerner, bliver min egen forståelse levende, og det føles som om, mit liv begynder i dette øjeblik. Jeg er beæret af jeres respekt for ham og jeg takker jer og jeres dejlige land«.

Jeg kan kun slutte med at sige, at disse følelser stadig lever i mig, og at mit første besøg i Danmark ikke bliver det sidste.

9. januar 1987
Erik Pio Brinson

Den 26.-28. november 1986 var Erik Pio Brin-

son og hans kone Rosalyn Schultz for første gang på besøg i København. Hans besøg gjaldt først og fremmest ABA hvor han ønskede at se sin berømte oldefars breve, manuskripter og fotografier. På følgende side bringer vi Erik Pios egen beretning om sit besøg.

Louis Pio fik tre børn med Augusta Jørgensen. Sylvia Pio (1876-1932), Herbert Piou (1887-1963) og James Percival Piou (1888-1960). Erik Pio er søn af Jane Sylvia Pio (1918-) og Robert Owen Brinson (1915-1961). Jane Sylvia Pio var datter af Herbert Piou og eneste barn: James Percival døde barnløs. Erik Pio Brinson er selv født 3. april 1944 i St. Louis, Missouri. Her bor han i dag og lever som kunsthandler.

Øverst: Erik Pio og Rosalyn Schultz på besøg hos Anker Jørgensen. Nederst: Erik Pio på besøg i Arbejdersmuseet (foto P. Danstrøm).

Mysteriet om den røde fane

I Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv opbevares en gammel falmet- nærmest brunlig - fane, som i over en menneskealder er blevet omtalt som Den internationale Arbejderforenings røde fane - arbejderbevægelsens første fane fra 1872. Dens oprindelige røde farve er i dag vanskelig at bestemme, men dens motiv og inskription kan ses: En hvid due med olleblad i næbbet omkranset af Frihed, Lighed og Broderånd malet i guld. Ved Broderånd anes det, at der engang har været inskriptionen Broderskab.

Ved forberedelsen til udstillingen »For liv og brød - de første arbejdere« traf Arbejdermuseet beslutning om, at arbejderbevægelsens første fane skulle have en værdig plads i udstillingen. Museet blev dog hurtigt klar over, at den gamle fane var for skrøbelig og man ansøgte derfor om midler til at fremstille en kopi. Da pengene var i hus og fremstillingen af kopien skulle i gang på Nationalmuseet opstod problemerne. Snart vrimlede det med spørgsmål til Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Hvordan var fanens oprindelige røde farve? Hvem havde ændret på fanen? og hvornår var ændringen foretaget? Kunne man med sikkerhed regne med, at den gamle fane var Internationales fane?

Denne »provokation« mod den gamle fane, som vi alle har omgærdet med dyb respekt, satte gang i undersøgelserne. De foreløbige resultater meddeles her.

Det første forsøg

Der skulle gå et år af den danske arbejderbevægelsens historie før bevægelsen tog initiativ til at anskaffe en rød fane. Anledningen var det store folkemøde d. 5. maj 1872 på Nørre Fælled, men initiativet løb ud i sandet, og der kom ikke nogen rød fane med i det berømte »slag« mellem arbejdere og husarer d. 5. maj.

Fra en af politidirektør Crones politispioner ved vi, at »en ung noget skeløjet Mandsperson« fredag d. 3. maj bestilte en blodrød fane hos flaghandler Mørch, Bag Hovedvagten nr. 3., stuen. Mandspersonen viste sig at være Socialistens redaktør, Alfred Jørgensen, der havde bestilt fanen til folkemødet om søndagen d. 5. maj. Men den bestilte fane var aldrig, som politispionen fremhæver, blevet afhentet.

Det var en utrolig kort snor for Mørch, der næppe på så kort tid kunne levere den store fanekunst. Men arbejderne fik også andet at tænke på. Natten mellem 4. og 5. maj blev lederne Pio, Brix og Geleff sat i arrest, og der opstod herefter en del usikkerhed om, hvorvidt arbejderne ville overholde politiets forbud mod mødet d. 5. maj eller møde op til demonstration.

Historien melder imidlertid intet om, hvorfor omtalte fane aldrig blev afhentet, men det er ikke utænkeligt, at den almindelige forvirring forud for mødet er årsagen. Måske havde politiet også fremsat trusler overfor flaghandleren.

Bestillingen hos den omtalte flaghandler indgik i den omfattende retssag mod Pio, Brix og Geleff, men her nævntes kun, at Mørch »brændte inde« med bestillingen. Mørch kan derfor nok udnævnes til den socialistiske bevægelses første faneproducent, men han blev aldrig første leverandør.

Andet forsøg

Fængslingen af ledelsen gav foreningen Internationale både politiske og organisatoriske problemer. Politidirektør Crone beskrev kort efter 5. maj foreningen som værende i »fuldstændig disorganisation og uden al ledelse«. Det skulle vise sig at være en sandhed med modifikationer. Foreningen var langt fra lammet, og den ny ledelse var opsat på at virksomheden skulle videreføres. På møder den 22. maj og 23. maj besluttede foreningen at anskaffe »en rød fane med hvid inskription« og at holde grundlovsfest d. 5. juni i Dyrehaven med-førende den røde fane »såfremt den til den tid kunne anskaffes«.

Det skulle nu vise sig, at den røde fane blev en »varm sag« inden den blev vist frem for medlemmerne. Da Crone læste programmet for arbejderne grundlovsfest i Socialisten gik han straks i aktion og formulerede på eget initiativ et forbud mod den røde fane. Den 4. juni sendte han bud efter Internationales formand, cigarmager Carl Würtz, og oplæste den snørklede forbudstekst for den noget forundrede arbejderleder. Socialisterne fik forbud mod:

»at benytte den ovenfor betegnede fane, det være sig ved den ovennævnte fest eller nogetsteds her i staden eller på dens grund«... »da bemeldte fane ifølge dens historie har en mod rigets lovhjemlede forfatnings- og samfundsforhold truende betydning, og dens benyttelse som mærke for den ovennævnte forening således er uforenelig med, hvad fornødent hensyn til den offentlige orden, fred og sikkerhed fordrer«.

Faneforbudet var endnu et eksempel på Crones lempfældige omgang med juran. Han

havde nemlig hverken bemyndigelse til at føre opsyn med grundlovsfesten eller til at udstede faneforbud. Han orienterede sin justitsminister herom, men noget svar herfra kom der ikke. Crone opnåede imidlertid hvad han ønskede, og de juridiske spidsfindigheder var det umuligt for arbejderne at gennemskue:

»Hvorvidt hr. etatsråd Crone er berettiget eller uberettiget til at udstede et sligt forbud, står mig for øjeblikket ikke klart, i ethvert tilfælde må det være indlysende for enhver, at vi må afholde festen uden fane.«

Carl Würtz holdt sit ord, selv om fanen alligevel kom med i dyrehaven. Formentlig for at vise en spag demonstration mod forbudet opstillede man fanen ved talerstolen, men rullet ind i voksdug og forsvarligt gemt i sit hylster.

Det var forståeligt, måske også af andre grunde. Der er nemlig ikke meget, der tyder på, at fanen var færdig til grundlovsfesten. Den havde i hvert fald endnu ikke noget fanespyd. Oplysningen herom kan man få i Internationales protokol et år efter selve begivenheden. Her står, at brødrene Clemmensen stod for udformningen af spyddet, der havde form som en krans med året 1872 i centrum. Ligeledes var det brødrene, der var ansvarlige for, at fanen overhovedet blev færdig til indvielsen, thi »de havde arbejdet hele natten med for at få modellen færdig.«

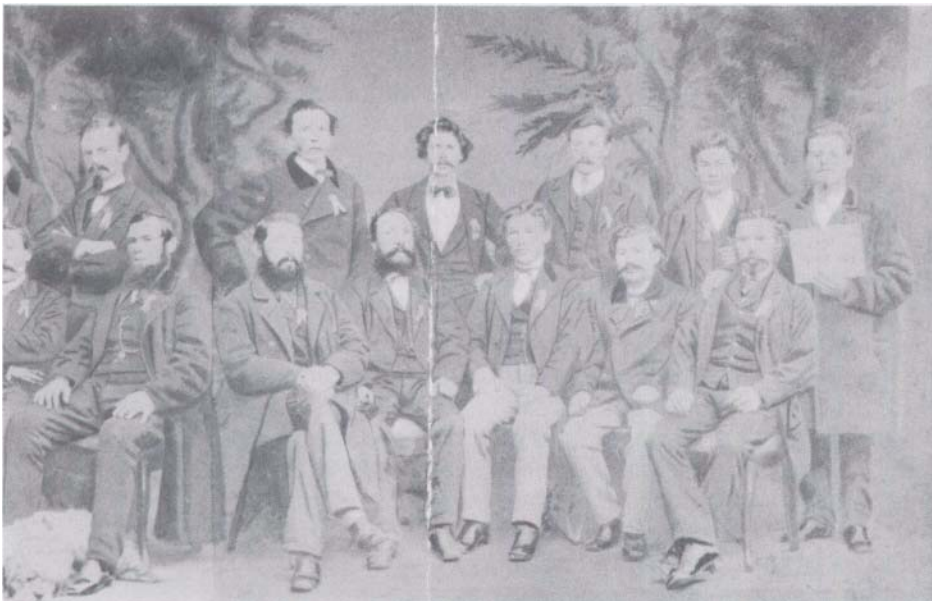
Den officielle indvielse af fanen foregik d. 13. juni 1872 i Internationales lokale med festtale af Louis Toucher. Det var også bemærkelsesværdigt, at først dagen efter, d. 14. juni gik Internationales ledelse til Crone og afleverede en protest mod forbudet.

Blodfane eller dannebrogsfane

Protesten indeholdt en invitation til Crone om »at lade omtalte fane tage i øjesyn og derefter om muligt at tage forbudet tilbage«, samt foreningens egen forklaring på den røde fane som symbol og endelig en trussel om et sagsanlæg mod Crone. Af betydning for en videre diskussion om fanens oprindelige farve påkalder følgende linjer sig opmærksomhed:

»Vi benægter, at det er en oprørsfane: det er ikke kommunens røde fane, som første gang i 1789 og senere adskillige gange udfoldedes i Paris, når man ved mord og brand søgte at omstyrte den bestående samfundsorden. Vor fane har ikke hin blodrøde farve... vi betragter den kun som et fredeligt mærke«.

Når man i dag - 117 år efter denne begivenhed - står med en falmet rest af omtalte fane, kan man let tvivle på, om fanen har haft den farve, man i dag forstår ved blodrød. Men rød har den været. Det fremgår tydeligt af den sang af Alfred Jørgensen, der blev sunget ved fanens indvielse.

Internationales protest går ikke først og fremmest på den røde farve, men på sammenligningen med de franske revolutioners brug af fanen. Nok ønskede man samfundsforandringer i Danmark, men de skulle ikke være voldelige som i Frankrig. Man har ikke anskaffet en oprørsfane, men et symbol, der kunne samle arbejderne.

På et punkt kom socialisterne til at gå fejl af politidirektøren. Det var ikke ord som »frihed, lighed og broderskab«, som bragte blodet til »at isne i årene på vore ministre og politidirek-

Internationales ledelse sommeren 1872. Billedet er formentlig taget i forbindelse med det store folkemøde i Dyrehaven 28. juli 1872. Til dette møde kom kredsformændene fra Århus og Horsens og de er med på billedet. Nr. 6 fra venstre i forreste række er formanden cigarmager Carl Würtz. Billedet var ukendt indtil det i 1913 første gang blev omtalt som hængende i Niels Rasmussens hjem. Samme Rasmussen skjulte også den røde fane da Internationale blev forbudt. (ABA).

tør», som det hedder i Touchers fanetale. Myndighederne knyttede fanens symbolværdi til dens farve og ikke til dens inskription. Crones enestående tilbud til arbejderne var nemlig, »at når fanen forandres til en Dannebrogsfane, vil jeg for mit vedkommende være tilbøjelig til at hæve forbudet mod dens brug, selv om den beholder inskriptionen frihed, lighed og broderlighed«.

Ordet »broderlighed« var en skrivefejl. Derimod var Crones krav ikke til at tage fejl af. Det afvistest blankt på et stort diskussionsmøde i Internationales, og mødets deltagere vurderede også muligheden af et sagsanlæg mod Crone, men det blev opgivet. Foreningen havde tilsyneladende - og med god grund - opgivet nogen retfærdig proces mod staten og dens politi. Hertil kom, at juridisk hjælp kostede penge, og dem var der god brug for til forsvaret i sagen mod de tre førere.

Grundlovsdag 5. juni 1873

Den røde fane fik endnu et forbud på halsen i 1872. Det skete i juli måned og kom fra Nordre Birk i anledning af Internationales ønske om at afholde valgmøder ved Den slesvigske Sten i Dyrehaven. Indholdet i forbudet afveg ikke stort fra forbudet af 4. juni, men det medførte, at der heller ikke denne gang kom en rød fane i Dyrehaven. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at der ikke foreligger nogen reaktion fra arbejdernes side. Socialisten omtaler ikke forbudet, og det var omgærdet med dyb tavshed. Men denne tavshed skulle senere vise sig at kunne bruges.

Arbejderne havde ikke opgivet at få den røde fane ud i det fri, og til grundlovsfesten 5. juni

1873 mente man, at tiden var kommet. Optakten var den gængse. Internationales daværende formand, cigarmager Johnsen, skrev de relevante ansøgninger, herunder en skrivelse til justitsministeren om en ophævelse af faneforbudet af 4. juni 1872. Som sædvanlig i sådanne sager spurgte de statslige myndigheder politidirektøren til råds. Crone var indstillet på, at arbejderne skulle have lov til at holde møde, men vedrørende ophævelsen af faneforbudet var han ubøjelig. På det indstændigste frarådede han justitsministeren at hæve forbudet *»da bemeldte fanes karakter... truer stats- og samfundsforholdene i hele Europa«*, I brevet opfordrede han videre til at *»træde denne fordærvelige forenings virksomhed hindrende i møde på ethvert punkt«*.

Crones koncentrerede had mod Internationale medførte til gengæld, at der ikke blev udstedt forbud mod 11 røde fagforeningsfaner, som var annonceret til grundlovsmødet.

Dette møde fik et ganske andet forløb, end Crone og myndighederne havde forestillet sig. I al hemmelighed smuglede cigarmager Johnsen fanen ud til Den røde Port ved Klampenborg, hvor den endelig fik luft og blev genstand for hyldest og beundring:

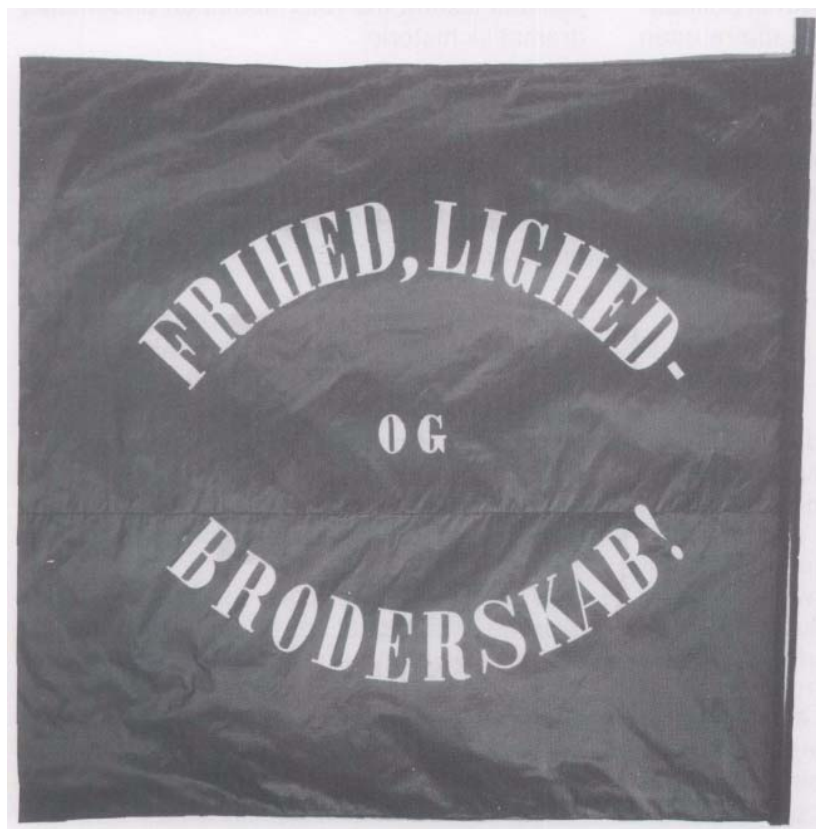
»Da toget stod opstillet, førtes Den internationale Arbejderforenings smukke fane med sit herlige valgsprog »Frihed, lighed og broderskab« under mængdens begejstrede hurraråb forbi toget og stilledes i spidsen for dette. Under afsyngelsen af Socialisternes March og andre socialistiske sange marcherede man så i procession til Den slesvigske Sten, hvor man lejrede sig foran en - af arbejderne opført - talerstol, der var smykket med grønt og med et brystbillede af grundlovens giver Frederik den syvende.«

Denne festlige optakt, som Socialisten omtalte i sit referat, blev senere under mødet forstyrret:

»Dirigenten havde næppe endt sine ord, før et tordnende hurra lød fra forsamlingen. Det var tiltænkt en deling husarer og ridende politi, som i et nu havde omringet forsamlingspladsen... Årsagen til dette uventede angreb var Internationales fane, der som bekendt kun var forbudt i København og på dens grund. Der kom nu et forbud om, at den heller ikke måtte udfoldes i Dyreha-

ven, og arbejderne fandt sig med ro og værdighed i denne nye forhåelse fra autoriteternes side imod dem... Fanen blev nedtaget og forsamlingen flokkedes fredeligt om deres madkurve. «

Anderledes, men ikke mindre effektivt iscenesat, fremstilledes begivenhederne i politiets rapporter. Politiet havde sat vagt ved Røde Port, og opdageren Rudolf Petersen var med i selve arbejdet. Petersen var socialisterne bekendt som politispion, og arbejderne undlod derfor straks at folde fanen ud, men gemte den

Kopi af Den internationale Arbejderforenings fane som den så ud 1872 til 1873. Kopien er fremstillet af Nationalmuseet i Brede (Tekstilkonserveringen). Mottoet er malet af Robert Larsen og dugen er af rødt silketøj. Den røde farve er carmoisinrød og følger politiets beskrivelse fra 1873. Fanen kan ses i Arbejdermuseets udstilling »For liv og brød-de første arbejdere«. (Foto Allan Schnipper).

og smuglede den ud til Den slesvigske Sten. Ved Røde Port opsnappede man derfor kun rygter om, at fanen var med, og man havde ganske svært ved at få det bekræftet, da Internationales fane ikke umiddelbart lod sig skelne fra de øvrige røde faner. Birkedommer Schouw måtte derfor bevæge sig til festpladsen og gå tæt på talerstolen for at få bekræftet, om rygtet talte sandt. Her konstaterede han, at »en carmoisinrød fane med bemeldte påskrift, men forresten af temmelig ubetydelig dimension, var opstillet mellem de øvrige.«

Birkedommeren, der var ledsaget af politiasistent Blom, turde dog ikke tage affære uden forstærkninger og fik derfor i hast sendt bud efter politi og en deling husarer anført af inspektør Clausen. Stillet over for dette magtopbud havde Internationales ledelse måttet kapitulere. Bestyrelsen havde først nægtet ethvert kendskab til Nordre Birks faneforbud, men de havde indvilliget i at fjerne fanen, når blot de fik lov til at fortsætte mødet.

Fanens videre skæbne

Hvor absurd fanesagen end havde udviklet sig, så blev den ikke desto mindre alvorlig for både politi og socialister. Politiopsynet var gået i fisk, og kontakt og koordinering mellem politistabene havde været mangelfuld. Justistmini-steren var derfor rasende, og såvel Crone som birkedommer Schouw måtte indkassere en alvorlig næse. Socialisterne fik reddet fanen fra konfiskation, men straf for overtrædelse af faneforbudet undgik man ikke. D. 14. august blev 6 medlemmer af Internationales bestyrelse idømt 14 dages simpelt fængsel. Blandt de dømte var cigarmager Johnsen og smed Adam

Petersen. Førstnævnte havde gentagne gange forsøgt at overbevise retten om, at ingen i bestyrelsen kendte til noget faneforbud for Nordre Birk. Ingen af dem havde været i bestyrelsen i 1872, og der fandtes ikke noget forbud i foreningens papirer.

Mens disse forhold var et konkret efterspil fra begivenhederne i Dyrehaven, er det vanskeliggere at klargøre, hvad der hændte fanen efter at den blev taget ned fra talerstolen. Hverken Socialisten eller politirapporterne meddeler noget herom, I Socialdemokratiets jubilæumsskrift fra 1921 findes en anderledes dramatisk historie:

Fanen »vajede 1873 ved den slesvigske Sten, men dugen blev revet af stangen og gemt ved en arbejders bryst, da en husarafdeling truede med at gøre indhug. Politiet gav fanen fri, da en hvid due blev malet mellem ordene frihed, lighed og broderånd.«

Der er flere forhold i dette udsagn, der ikke stemmer. For det første må man regne med, at fanen blev beordret nedtaget fra talerstolen. Det fortæller de samtidige beretninger. For det andet forekommer det usandsynligt, at politiet skulle frigive fanen på grund af en hvid due. Kravet var et hvidt kors - en dannebrogsfane. Endelig stod der ikke broderånd, men broderskab på fanen.

Af betydelig interesse for fanens videre skæbne er udsagnet om, at dugen blev revet af stangen. Da forfatterne i jubilæumsskriftet ikke angiver kilden til denne hændelse, har den hidtil været betragtet som en myte. Nærmere undersøgelser har dog vist, at der måske alligevel er tale om en realitet, og at ophavsmanden til historien var Niels Rasmussen, ejeren af Fø-

Den 5te Juni 1873.

Den røde Fane vajede stolt,
Hin femte Junidag!
Tro Johnsen har sit Løfte holdt,
Som Kæmper for vor Sag.
Han bød sit Hjertes Røst og Bud,
Og folded' dristig Fanen ud,
At vaje kækt og frit!

„Den trænger jo saa meget til
En Smule Luft og Sol!
Man véd jo knap, at den er til,
Og — dog engang fra Pol
Til Pol den brede vil sin Dug!
Ja! Den er gjort til andet Brug
End hænge paa en Væg!“

Saa tænkte Johnsen, og — enfln!
Saa var jo Sagen klar! —
Blandt Skovens Løv, fra Blomstereng
„Den røde“ vajet har!
Ja, den var med til Grundlovsfest:
Fler end halvhundred Mand til Hest
Dens „Æresgarde“ var!

Og — har den først sit Hylster brudt,
Og prøvet Vingeslag;
Den trodser baade Kugler, Krudt,
Og Fjendens glatte Lag!
Men — stænges den bag Laas og Bur,
Der ej vil gives dog den Mur,
Som brat ej falde vil!

Naar Folkeviljens stærke Strøm,
Har banet sig en Vej;
Har vakt til Live Nutids Drøm
— Da fængslet er den ej!
Den røde Dug som Brodertegn
Da vajer frit paa Sø, fra Hegn
Blandt hele Jordens Folk!

Men ham, som kækt drog Fanen ud
Af trange mørke Gemme,
Som bød sit Hjertes Røst og Bud,
Ham vil vi aldrig glemme!
Gid Sagen han sig vied' ind,
Maa blomstre — bringe Glæde i hans Sind!
Vor Formand, Borger Johnsen leve!

nikskælderen, hvor Internationale holdt til.

I 1911 fandt man den gamle fane på loftet i Rømersgade. Dette fund affødte en større artikel i Social-Demokraten, der også til lejligheden havde fundet frem til den sprællevende Niels Rasmussen. Rasmussen kunne fortælle historien om fanen, der blev revet af stangen, og han kunne yderligere meddele, at fanen blev overgivet til ham og skjult mellem Fru Rasmussens tøj i kommodeskuffen. Det var nødvendigt, da politiet flere gange mødte op hos Rasmussen og krævede fanen udleveret.

Rasmussens beretning er interessant, fordi den formentlig forklarer et besynderligt dokument fra august 1873. På et gulnet papir, som findes blandt Internationales papirer i ABA tilstår Cigarmager Johnsen Niels Rasmussen d. 5. august 1873 på foreningens og egne vegne »det silketøj som har været benyttet som foreningens fane samt topstykket og gehængen for den sum af 60 rigsdaler (ca. 120 kr.) som afdrag på foreningens gæld«.

Med sikkerhed kan man hermed konstatere, at dugen var taget af stangen, men om det var sket i Dyrehaven eller på grund af pantsættelse må stå åbent. Men under alle omstændigheder var det godt, at dugen var taget af stangen. 9 dage senere d. 14. august blev Internationale forbudt ved Højesteretsdom og politiet mødte op og beslaglagde foreningens protokol, dirigentklokke og to transparenter. Den røde fane var fjernet. En sadelmager ved navn Marius Jantzen har i sine erindringer taget æren herfor, men Jantzen har nok overvurderet sin indsats. Formentlig lå fanen trykt i fru Rasmussens kommodeskuffe.

Fra Social-Demokraten d. 12. juni 1873.

Broderånd og hvid due

Tilbage står at forklare, hvorfor fanen senere blev ændret, og hvem der gjorde det. Ændringen er sket efter august 1873. Alle beretninger indtil denne dato taler om en rød fane med hvid inskription: Frihed, lighed og broderskab. Og skal vi tro birkedommer Schouw var den carmoisinrød (blåligrød).

Hvad der senere er sket med fanen, må indtil videre stå hen som en hemmelighed, der er gået i graven med de ansvarlige personer. Ikke en linje, ikke en antydning om en ændring er at finde, I 1876, da fanen igen dukkede op ved grundlovsfesten, udtrykkes der kun glæde over at den gamle fane var med igen. Intet om at den havde fået en hvid due. Ved samme lejlighed fortalte man, at fanen var frigivet, men der findes ikke noget brev herom hos myndighederne.

Man kan naturligvis gisne. Måske er ændringen foretaget for at skjule den rette identitet for politiet, og hvorfor ikke skyde skylden på foreningen »Broderbåndet« en af internationales afløsere (januar 1874-juni 1874). Navnet rimer på »Broderånd« som er malet over »broderskab«. Foreningen havde også et kendt medlem, der både var maler og digter, nemlig Frederik A. Hertz. Fra et referat af et af foreningens møder fortælles om en »fællesfa-ne«, der dog ikke nærmere beskrives.

Man kan altså ikke føre noget endegyldigt bevis for, at den gamle falmede fane med due og broderånd er identisk med Internationales fane.

Vi har kun ordene fra alle de gamle partifæller, der i over en menneskealder har udnævnt netop denne fane til at være arbejderbevægelsens første. Og hvem vover at sige dem imod?

Henning Grelle

Litteratur:

Socialisten og Social-Demokraten (ABA).

Den internationale Arbejderforenings Arkiv (ABA).

Henning Grelle: Under de røde faner. Fremad 1984 s. 13-15.

Torben Wanscher: Forsamlingsfriheden og »fælledslaget«. Århus 1979.

Jens Engberg: Den Internationale Arbejderforening for Danmark. SFAH 1985.

Resterne af hvad der formodes at være Internationales røde fane. Bogstaverne er guldbelagt og den hvide due er malet på efter 1873. Indtil dato har det ikke været muligt at finde oplysninger om de foretagne ændringer. Fanen blev konserveret af Københavns Bymuseum i midten af 1950'erne. (ABA).

Skibstømrerstrejken i 1875

- en fælles sag for den københavnske arbejderbevægelse

Inden for de sidste 10 år er der afleveret et stort antal arkiver fra faglige organisationer til Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Det drejer sig først og fremmest om forbundsarkiver, men også i mindre omfang om fagforeningers arkiver. Her er det navnlig de københavnske afdelinger, derpå denne måde har ønsket at bevare deres arkiver for eftertiden.

Mange arkiver er blevet afleveret i forbindelse med sammenlægninger af forbundene. Ofte er det gamle forbund, der således har sikret, at deres historie også kan studeres i fremtiden.

t

Et eksempel på dette er arkivet fra Dansk Skibstømrer, Rigger- og Sejlmagerforbund, der nu er en del af Dansk Metalarbejderforbund. Udover forbundets arkiv findes arkivet for Skibstømrernes fagforening i København også på ABA.

Foruden forhandlings- og medlemsprotokoller findes en meget spændende korrespondance mellem forbundet, lokale afdelinger, medlemmer og arbejdsgivere. Således kan man fra forbundets start i 1892 og helt frem til 1940 følge skibstømrernes rejser rundt i landet efter arbejde, I brevene rapporteres om konflikter med arbejdsgivere eller grænsestridigheder med andre fag. Skibstømrerfaget har aldrig været et stort fag, men det ofte personlige forhold mellem forbundsledelse, lokalafdelinger og medlemmer har tilsyneladende styrket sammenholdet, således at forbundet har kunnet tage brodden af de store konjunktursvingninger skibsbyggeriet har været udsat for.

Materialet giver også mange eksempler på, hvorledes et gammelt, udpræget håndværksfag efterhånden ændres til et industrifag med moderne teknologi og materialer, hvor man ser, at uddannelse af medlemmerne bliver en vigtig opgave for forbundet, for at sikre skibstømrerne fortsat beskæftigelse.

Overenskomstforhandlinger og et stort sagsmateriale belyser også fagets og forbundets historiske udvikling op gennem århundreder.

Skibstømrernes forbund blev stiftet i 1892, men allerede i 1871 havde skibstømrerne i København sluttet sig sammen i en fagforening. Denne var således en af de første fagforeninger. Som et gammelt håndværksfag havde skibstømrerne lange traditioner for organisation fra det tidligere svendelav. Traditioner der videreførtes i fagforeningen. Målet var højere løn og bedre arbejdsvilkår for skibstømrerne. Der var i starten ingen socialistisk målsætning i foreningen, men efter et formandsskifte i 1872 blev foreningen medlem af den Internationale Arbejderforening.

I første halvdel af 1870'erne var der gode konjunkturer for den danske industri og handel. Travlheden på de københavnske skibsværfter, gjorde det derfor lettere for fagforeningen at forbedre løn- og arbejdsvilkår. Arbejdstiden blev nedsat fra 11 til 10 timer, og lønnen steg.

Andre fag tilkæmpede sig også bedre vilkår i lyset af de gode tider, men det blev de københavnske skibstømrere, der måtte gennemføre 1870'ernes længste arbejdskamp.

Strejken varede fra d. 5. maj til d. 5. november 1875 - altså 6 måneder og endte med sejr ikke kun til skibstømrerne, men til hele den socialistiske arbejderbevægelse.

Allerede i januar 1875 havde fagforeningen været i forhandlinger med De forenede Oplagspladser og Skibsværfter og skibstømrermester Lautrup om forhøjelse af daglønningen fra 3,50 kr. til 4 kr. Forhandlingerne havde i maj endnu ikke ført til noget resultat, da en uoverensstemmelse om betalingen for et stykke arbejde førte til, at skibstømrerne nu satte trumf bag ved. Den 4. maj besluttede de at nedlægge arbejdet på De forenede Oplagspladser, hvis

ikke ledelsen med direktør Popp i spidsen ville gå ind på de stillede krav. I et brev af 8. maj afviste direktøren arbejdernes krav - og strejken var dermed en realitet.

Det blev en arbejdskamp, der kom til at indeholde alle de ingredienser, der hørte til datidens strejker: anvendelse af skruerbrækkere, import af svenske arbejdere, sammenstød med politiet.

Men strejken blev også en manifestation og en målestok for, hvad sammenhold og fælles økonomisk støtte kunne betyde for den unge socialistiske arbejderbevægelse.

Skibstømrerne valgte en strejkekomité, der sammen med bestyrelsen lagde en strategi for, hvorledes strejken skulle organiseres. Først og fremmest måtte man sikre, at der var økonomisk baggrund for at føre strejken igennem.

Strejken omfattede fra starten 200 skibstømrere. Så mange kunne fagforeningen ikke undersøge, idet man blot rådede over 400 kr. Derfor valgte strejkekomiteen kun at nedlægge arbejdet på De forenede Oplagspladser. En stor del af de strejkende fik derefter arbejde på andre københavnske værfter. Nogle arbejdede indenfor beslægtede fag, som hustømrere, snedkere o.lign., mens en del af de yngre svende rejste til provinsen, I alt blev det i starten kun nødvendigt at understøtte 20-25 arbejdere. Desuden skulle de skibstømrere, der var i arbejde betale et strejkekontingent på 8-25% af daglønningen. Økonomisk var der taget fornuftige forholdsregler. Det næste problem var så at holde uorganiserede skibstømrere og andre, der ikke var stærke i troen, borte fra den strejkeramte arbejdsplads.

Direktør Popp og hans bestyrelse forsøgte på alle mulige måder at skaffe arbejdskraft. Det lykkedes dog kun i mindre omfang: sven-

ske fiskere, arbejdsdrenge fra Holmen og enkelte tømrere, der ikke kunne stå for ledelsens favorable tilbud, der i flere tilfælde oversteg den dagløn, som skibstømrerne havde krævet.

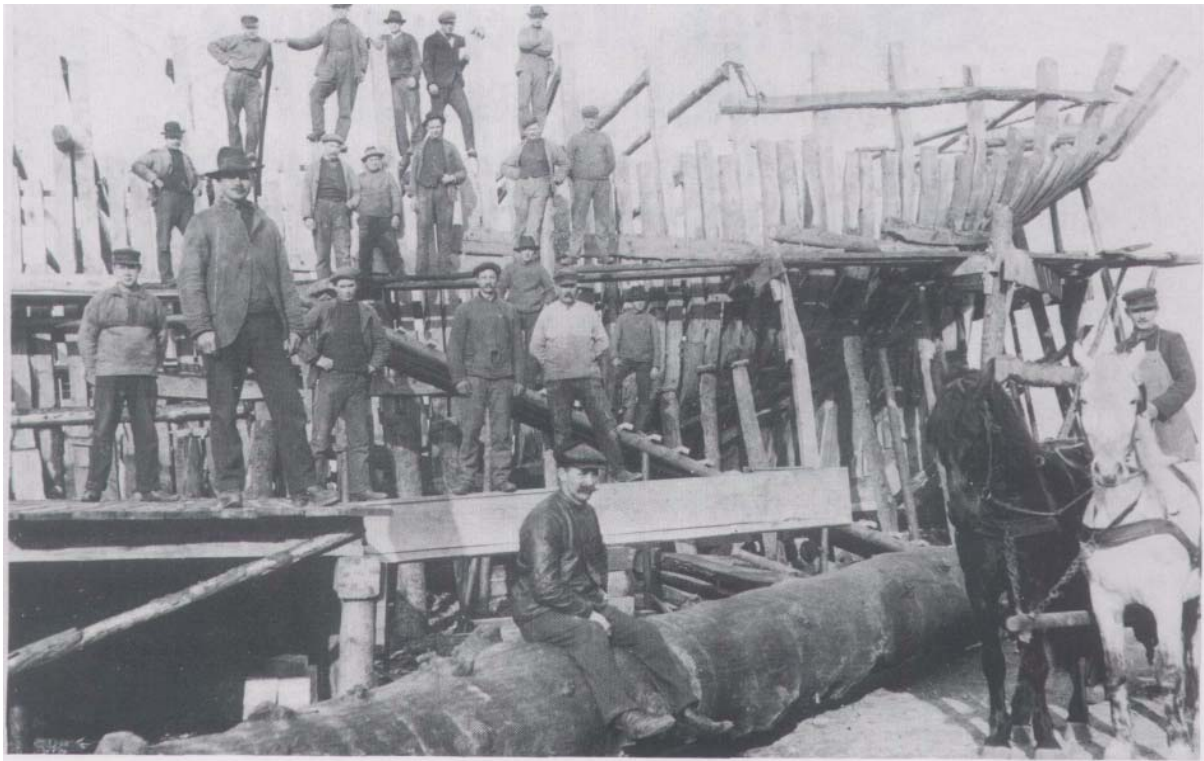
Strejken var fra starten omtalt i Social-Demokraten. Man annoncerede løbende om støttebidrag til strejken og advarede folk mod at tage arbejde hos direktør Popp.

Da strejken havde varet i mere end 8 uger, var man nået til et kritisk punkt. Pengekassen

var tom, efter at 22 svenskere var blevet betalt den klækkelige sum af 50 kr. hver for at rejse hjem.

Tiden var nu inde til en mere omfattende støtte end den private, der hidtil var ydet.

Den 13. juli blev der afholdt møde i salon Fønix, hvor de fleste fagforeningsformænd deltog. Alle var enige om, at sagen burde støttes, men det var ikke muligt at opnå tilslutning til, at fagforeningerne ydede et fast beløb. Forståel-

Jens Andersens træskibsværft i Kerteminde 1917. På denne tid blev der stadig bygget mange træskibe.

sen for at sammenholdet også måtte udmøntes i en kollektiv økonomisk støtte, var endnu ikke slået fuldt igennem.

Centralbestyrelsen for fagforeningerne tog derefter sagen i sin hånd. Centralbestyrelsen var stiftet d. 23. maj 1874 og fungerede som bestyrelse og koordinerende led for den socialdemokratiske arbejderbevægelse, efter at den Internationale Arbejderforening var blevet forbudt i 1873. Bestyrelsen havde det første år hovedsageligt beskæftiget sig med organisa-

toriske spørgsmål og udarbejdelse af love for foreningen.

Skibstømrerstrejken var derfor en kærkommen begivenhed til agitation for tilslutning til arbejderbevægelsen og til at vise, hvilke resultater faglig sammenslutning og fælles kamp kunne bringe.

Formanden for Centralbestyrelsen E.W. Klein indkaldte til møde i bestyrelsen for at planlægge et stort folkemøde på Nørre-fælle. Her skulle der tales om socialismen og agite-

Offenligt Arbejdermøde

paa Københavns Nørrefælle.

Centralbestyrelsen for de frie Fagforeninger indbyder herved alle Arbejdere i København og Omegn til et offentligt Møde, som afholdes paa Nørrefælle i Eftermiddag Kl. 4 $\frac{1}{2}$.

Der holdes Taler:

- 1) Om Socialismen, af Povl Geleff,
- 2) Om Skibstømrernes Strejke, af Hordum og en Skibstømrer,
- 3) Om Cigarmagerens Strejke, af E. W. Klein og en Cigarmager.

Som Dirigent ved Mødet fungerer Smed A. Petersen.

Mødeindkaldelsen fra Social-Demokraten 18. juli 1875.

res for støtte til skibstømmerne og en nyligt udbrudt strejke hos cigarmagerne.

Mødet blev holdt d. 18. juli. Samme dag opfordredes de københavnske arbejdere i Social-Demokraten til at møde talstærkt op og vise deres støtte.

Dette lykkedes tilsyneladende. Af avisreferatet fra d. 20. juli fremgår det, at 7-8.000 deltog i mødet, et tal der dog må tages med visse forbehold.

Mødet forløb i god ro og orden og afsluttedes med vedtagelse af en resolution: *»Forsamlingen anerkender skibstømmeres og cigarmageres strejke for berettiget og vedtager at støtte begge strejker af al kraft i pekuniær og moralsk henseende.«*

Denne manifestation gav resultater. Af indsamlingslisterne fremgår det, at pengene begyndte at strømme ind til de to strejkende foreninger. Store og små beløb mellem hinanden: fra arbejdere, håndværksmestre, ja selv børns opsparede småmønter blev givet til understøttelse af de strejkende. De to arbejdskampe var blevet en fælles sag for den københavnske arbejderbevægelse.

Der kom dog et lille efterspil på fælledmødet, idet hele Centralbestyrelsen og talerne blev idømt bøder, fordi de ikke havde indhentet skriftlig tilladelse hos politidirektør Crone til afholdelse af mødet. Når der ikke var lovhjemmel til at forbyde mødet, kunne politimyndigheden ihvertfald chikanere arbejderne.

I alt indsamledes der 5.575 kr. til skibstømmeres strejke, hvilket var tilstrækkeligt til, at arbejdsgiverne var de første, der måtte opgive. Efter forhandlinger med skibstømmeres udvalg sendte direktør Popp følgende skrivelse til udvalget d. 5. november:

»Da De har gjort mig det tilbud at ville anvende Deres indflydelse hos Deres kammerater, for at foranledige dem til atter at gå i arbejde på vore pladser, når den hidtilværende dagløn forhøjes med 33 øre, medens den tidligere andel i brænde og affald bortfalder, ser jeg mig i stand til at give Dem det svar, at når Deres kammerater følger Dem i denne henseende, vil jeg gå ind på den ovennævnte forhøjelse af daglønnen.«

Skibstømmerforeningen havde vundet strejken, men i realiteten kun med et beskedent resultat, idet daglønnen steg fra 3,50 kr. til 3,83 kr. Til gengæld have kampen kostet De forenede Oplagspladser 100.000 kr. Vigtigere var det dog, at skibstømmerne både overfor egne medlemmer og overfor resten af arbejderbevægelsen havde vist, at hvis kampen mod »den kolde kapital« skulle vindes, måtte arbejderne gøre fælles sag på tværs af faggrænserne.

Det var dog helt klart, at de to strejker havde haft store omkostninger for arbejderne, I en artikel i Social-Demokraten d. 21. oktober beskrev Louis Pio nogle forhold som absolut måtte være tilstede, for at en strejke kunne føres til en heldig udgang. Det var ikke et våben, der måtte misbruges.

For skibstømmeres fagforening fik strejken stor betydning i årene fremover. Foreningens medlemstal steg betragteligt under og efter strejken, og det lykkedes at få organiseret arbejderne på Refshaleøen, der ellers havde stået uden for organisationen.

Selv om den økonomiske krise satte ind fra 1876, var foreningen nu stærk nok til at overleve indtil, der igen kom opgangstider i starten af 1880'erne.

Anette Eklund Hansen

Bjergene skælvede - og fødte en mus!

Træk fra Den socialdemokratiske Arbejderskoles første år

- Under oprydning finder man meget frem. Noget bliver smidt ud, andet gemt til senere brug - eller udsmidning.

Under en sådan nylig oprydning hos AOF i Hovedstaden i Nørre Søgade faldt man over en bunke gamle protokoller hvor det viste sig, at flere stammede helt tilbage til grundlæggelsen af Den socialdemokratiske Arbejderskole i 1910.

ABA fik overdraget alle de gamle protokoller, som nu kom til at indgå som en helhed i Arbejderskolens øvrige arkiv, der for længst er blevet afleveret. ABA var repræsenteret i Arbejderskolens bestyrelse fra 1916.

København, mandag den 26. september 1910. En ganske almindelig mandag. Kosmora biografen på Østergade spillede »Afgrunden« med Asta Nielsen og Paul Reumert. I Løvebiografen på Amagertrøt kunne man se »I bondefangerklør« - en stort annonceret film om »det mørke København«. En annonce averterede et sæt af de bedste tænder - med 8 års garanti - til kun 15 kr. To værelser til gaden i Ravnsborggade var til leje for 18 kr. om måneden, medens et

kvistværelse kunne fås for 4. Resultatet af den forløbne uges rotteindsamling måtte betegnes som godt. Over 3000 rottehaler var det blevet til. »Socialdemokratens« referater fra den tyske partikongres var fyldige, og bladets læserbrevkasse besvarede - som idag - store som små spørgsmål. Avisens forside domineredes af stort opsatte artikler om så forskellige emner som finanskapitalen og gymnastikkens betydning for arbejderen. Folkeuniversitetet i København indbød til vinterens forelæsningsrække, hvor dr. P. Munch ville holde det indledende over »Danmarks riges forfatning og forvaltning«. Vejret var godt og tørt, årstiden taget i betragtning.

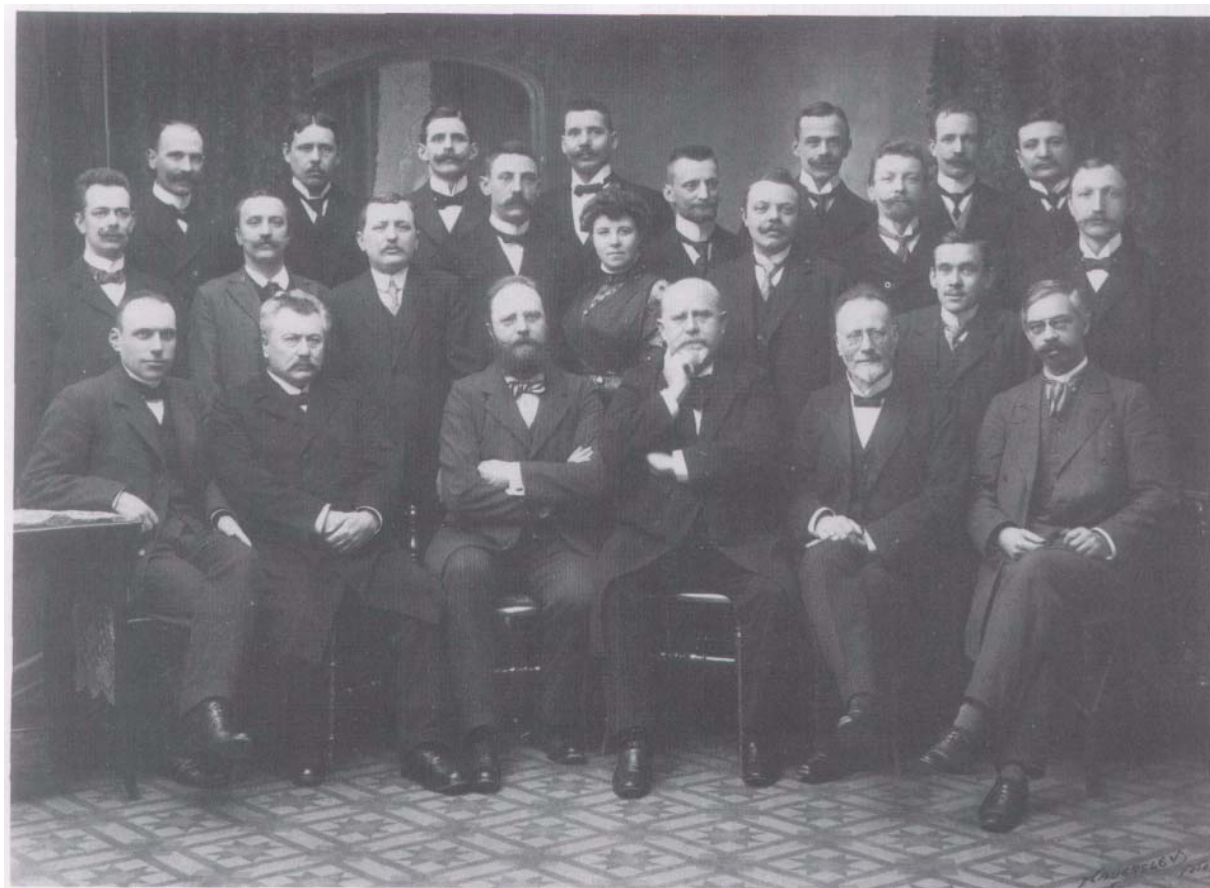
Blader man i den gamle avis vil man også kunne læse, at »Den socialdemokratiske Arbejderhøjskole« netop mandag den 26. september ville påbegynde undervisningen. Det var frugten af et initiativ, som havde været en del år undervejs.

Tanken om særlige former for oplysningsarbejde indenfor arbejderbevægelsen havde rødder tilbage til 90'erne, hvor man forestillede sig såkaldte agitationsskoler oprettet for unge arbejdere, da man indså, at den traditionelle højskolebevægelse ikke have nogen egentlig tilslutning fra arbejderside. Forslaget blev konkretiseret på partikongressen i 1901, hvor der blev nedsat et udvalg som hurtigt fremkom med det nedslående resultat, at oprettelse af en højskole ville blive en alt for bekostelig sag. Imidlertid pressede socialistisk ungdomsforening på. Rundt om i Europa oprettedes netop i disse år særlige partiskoler, og bl.a. gennem pression fra ungdomsforeningens nyoprettede blad »Fremad« lykkedes det at få oplysningsspørgsmålet på partikongressens dagsorden i Odense 1908.

Hvem vil nu betale?

Forinden kongressen havde man nedsat endnu et udvalg, som nu afleverede en betænkning og et forslag til udtalelse. Udvalgets sekretær var den da 34-årige folketingsmand Th. Stauning, som herefter med stor iver kastede

sig ind i oplysningsarbejdet. Som forarbejde havde man indhentet oplysninger om undervisningsform, struktur og økonomi fra skolerne rundt om i Europa, og på basis af disse besluttede kongressen »at en arbejdskole, hvor dette oplysningsarbejde kan øves under faste former, vil være af den største værdi for et enigt og

Arbejderskolens første hold elever og lærere 1910-1911. I forreste række ses lærerne. Fra venstre: Svend Trier, K.M. Klausen, Th. Stauning, Martin Olsen, Gerson Trier og Gustav Bang, fraværende C. V. Bramsnæs og Jak. Lindberg. Bag dem eleverne hvor én var kvinde. (ABA).

målbevidst arbejde for arbejderklassens frigørelse. ...» Det pålagdes herefter det nedsatte udvalg »at realisere tanken, så snart de tilstedeværende lærerkræfter og økonomiske evner gør det muligt«.

Det viste sig imidlertid snart ganske vanskeligt at få netop økonomien til at hænge sammen, og de oprindelige planer om en dagskole måtte lægges på hylden. Hertil kom endvidere, at De samvirkende Fagforbunds kongres i 1909 betingede sig, at økonomisk støtte til skolen ville kræve endnu en kongresvedtagelse, hvorfor oplysningsudvalget efter beslutning fra Socialdemokratisk forbunds forretningsudvalg enedes om at indhente nogle foreløbige erfaringer ved snarlig etablering af en mindre skolevirksomhed. Udvalget henvendte sig til Arbejdernes Fællesorganisation i København, som allerede i forbindelse med forslaget i 1901 var blevet forespurgt om mulig økonomisk støtte.

Forslaget blev behandlet på Fællesorganisationens forretningsudvalgsmøde den 10. januar 1910. Stuning ledede mødet, og folketingsmand Martin Olsen gav en udførlig redegørelse for udvalgets arbejde: *»Det var påtænkt at begynde med et kursus på 3 måneder, fordelt med 6 aftentimer pr. uge. Elevernes antal foreslås til 15. Prisen pr. deltager er ansat til 30 kr., som betales af de foreninger, som indstiller denne. Som lokaler tænkes det ene af læsestuens lokaler benyttet, ligesom Fællesorganisationen anmodes om at give lys og varme, og desuden et kontant beløb af 100 kr.«.*

Udvalgets plan blev enstemmigt vedtaget af forretningsudvalget og konfirmeret på et fællesbestyrelsesmøde i Folkets Hus på Enghavevej den 8. februar og allerede den 14. marts forelå korrektur-aftryk af en rundskrivelse til

organisationerne i København, hvori man indbød til indtegning af elever. Udvalget lagde i skrivelsen ikke skjul på, at initiativet var *»en endog meget lille begyndelse«* hvilket skyldtes, *»at det under de forhåndværende slette økonomiske forhold vil være umuligt at skride til oprettelse af en dagskole«.* Imidlertid mente man, at den lille begyndelse ville være af værdi for erfaringsindsamlingen omkring opbygningen af en skole, hvor arbejderen *»kan få et solidt grundlag af kundskaber, hvorpå de selv kan arbejde videre«.*

Om formålet med undervisningen hedder det videre i indbydelsen:

»Store dele af arbejderbefolkningen mangler desværre forståelse af samfundslivets mange forhold og har ikke tilstrækkelig kendskab til socialismen, historien, fagbevægelsen, arbejderlovgivningen osv. Det bliver stadig mere nødvendigt for arbejderen at skaffe sig de manglende kundskaber, I stadig forøget tal rykker arbejderrepræsentanterne ind i statens og kommunernes lovgivende og administrative virksomhed. Organisationens virksomhed udvides og kræver stadig flere kræfters anvendelse og den socialistiske presse stiller de samme krav. Det er derfor i første række af vigtighed at udvide oplysningsvirksomheden af hensyn til det stadig forøgede tal af tillidsmænd, som vort partis virksomhed udkræver, og dernæst fordi det selvfølgelig er af største betydning for Socialdemokratiet, at alle dets medlemmer fuldt ud er forstående, oplyste og selvstændige mennesker.«

Indbydelsen gav fagforeningerne og de politiske foreninger i København mulighed for at udpege enkelte af deres medlemmer, *»for hvem et kursus som det påtænkte måtte være ønskeligt«.*

Undervisningen starter

Mandag den 26. september blev Den socialdemokratiske Arbejderhøjskoles første undervisningsdag.

Fra skolens start lagde man stor vægt på et højt niveau hos de tilknyttede lærerkræfter, der talte cand.mag. Svend Trier, cand.mag. Gerson Trier og stud.polit. Bramsnæs, rådmand K.M. Klausen, dr. Gustav Bang, folketingsmand Martin Olsen og sekretær Jacob Lindberg.

Skolens protokol viser, af 19 elever - 18 mænd og én kvinde - sad rundt om det store ovale bord den første undervisningsaften. Af disse holdt de 14 ud i den 3 måneders periode, der var planlagt til forsøget.

Imidlertid havde eleverne ved periodens afslutning ikke nået at få det udbytte af undervisningen, som var tilsigtet, og efter forhandlinger mellem eleverne, lærerne og udvalget etablerede man et fortsættelseskursus på endnu 3

Timeplan over Undervisningen i den socialdemokratiske Arbejderskole 1910.

(Undervisningen finder Sted i Arbejdernes Fællesorganisations Lokale, Kompagnistræde 14, 1. Sal, og foregaar fra Kl. 8—10 Aften.)

	Social- Økonomi	Materialistisk Historieopfat- telse og Socialismens Historie	Statistik	Fagforenings- bevægelsens Historie og Praksis	Arbejder- lovgivning	Administration af Stat og Kommune	Dansk
	Gust. Bang	Gerson Trier	Svend Trier	C. M. Olsen	Jac. Lindberg	K. M. Klausen	C. V. Bramsnæs
	Kl.	Kl.	Kl.	Kl.	Kl.	Kl.	Kl.
Mandag 26. September	.	.	8—10	.	.	.	.
Onsdag 28. —	.	8—9	.	.	.	.	9—10
Fredag 30. —	.	.	.	8—10	.	.	.
Mandag 3. Oktober	.	.	8—10	.	.	.	.
Onsdag 5. —	.	8—9	.	.	.	.	9—10
Fredag 7. —	.	.	.	8—10	.	.	.
Mandag 10. —	.	.	8—10	.	.	.	.
Onsdag 12. —	.	.	.	8—9	.	.	9—10
Fredag 14. —	8—10	.	.	.	.	.	.
Mandag 17. —	.	.	8—10	.	.	.	.
Onsdag 19. —	.	.	.	8—9	.	.	9—10
Fredag 21. —	8—10	.	.	.	.	.	.
Mandag 24. —	.	.	8—10	.	.	.	.
Onsdag 26. —	.	.	.	8—9	.	.	9—10
Fredag 28. —	8—10	.	.	.	.	.	.

måneder med to ugentlige undervisningsaftener. Det havde vist sig, at eleverne havde haft for lidt fritid til hjemmearbejdet.

Det reviderede regnskab ved afslutningen af skoleåret balancerede med 782,95 kr. Den største udgiftspost var lærerlønnen på 472 kr. 3 kr. var timetaksten.

Arbejderskolen fik fra starten ikke det omfang som især de unge havde drømt om, og under overskriften *»Arbejderhøjskolen, bjergene skælver i barnsnød - og fødte en mus!«* i Socialdemokratisk Ungdomsforenings månedsblad *»Fremad«* den 1. november 1910 kritiseredes initiativet i stærke vendinger. *»Og så kom resultatet! Aldrig har vel de linier, der er sat som motto over denne artikel, passet bedre på nogen situation. Med brask og bram åbnedes »Arbejderhøjskolen«. »Socialdemokraten«* bragte et lyrisk referat af åbningshøjtideligheden, hvortil der- underligt nok-dog ikke var forfattet nogen kantate! Hvad var det da, der skete? Nu havde Socialdemokratiet længe nok med hændeme i skødet set på vore modstanderes chauvinistiske og klerikale agitation blandt ungdommen; nu havde man længe nok ladet nogle enkelte unge mænd slæbe sig til døde og ruinere sig økonomisk på den opgave alene at tage kampen op. Nu skulle der handles. Og så begyndte det mægtige danske socialdemokrati *»forsøgsvis«* at undervise nitten elever på et aftenkursus i Hovedstaden! Skal vi le eller græde? Næppe en eneste af vores læsere havde ventet at se den gode idé gjort til genstand for en så blodig karrikatur«. Som forklaring på en del af den udtrykte harme skal parantetisk bemærkes, at netop ungdomsforeningen efter forhandlinger ikke havde kunnet opnå tilladelse til at tilmelde sine medlemmer til skolens kursus.

Men også fra skolens egne elever kom der

kritik af skolen, lærerne og de fag der undervistes i. En elev - Carl Andersen - skrev i 1911 en stil om skolen til lærer Bramsnæs:

»Den socialdemokratiske arbejderskole her i København, som den har grebet opgaven an, er for mig en skuffelse. Udbyttet kommer vist ikke til at stå i forhold til den tid og de kræfter, der er lagt i den.

I første række er det en fejl at begynde på så mange fag på en gang, og demæst er de enkelte fag så stærkt sammentrængt, at det nærmest kun bliver en oversigt og ikke en uddybelse af det. Jeg syntes også, at et fag som forelæsningerne om fagforeningens historie og praksis er ganske overflødig. Det emne bliver indpodet i enhver til daglig lige fra det øjeblik, man indtræder i en fagforening.

Den mængde elever, der udebliver fra kursuset, tyder også på, at der er en grundfejl ved systemet, og dette forhold ansporer jo ikke de elever, der møder, eller læreren til større lyst og energi ved undervisningen. Hermed skal ikke være sagt, at læreren støjer af på undervisningen, men jeg mener, at denne mangel på interesse fra elevernes side også må indvirke således på lærerne, at de taber noget af interessen for deres opgave.

Ved at udvide timetallet kunne man gøre undervisningen ved de enkelte fag mere omfangsrig, men det har også sine ulemper; thi når man skal passe sit daglige arbejde på en fabrik og desuden noget foreningsarbejde og en del hjemmearbejde fordres der også ved skolen, er der jo grænser, som ikke kan overskrides. Jeg

tror, at hvis Svendsens forelæsninger blev strøget, og de 8 timer blev fordelt til Klausen og Lindberg, ville det være til gavn for skolen.

I det hele taget er det ulige lettere at kritisere, end stille noget, der er bedre, i stedet. Trods det, at skolen ikke tilfredsstiller mig i alle retninger, tror jeg dog, at skolen kan gøre sin nytte ved at dygtiggøre eleverne til foreningsarbejdet og mulig skabe agitatorer for vort parti. -«

Der var således allerede i 1911 en hed debat om midlerne og formen inden for den arbejderoplysning, som med årene skulle vise sig at blive en kulturpolitisk magtfaktor med mange forgreninger.

I løbet af foråret 1911 havde oplysningsudvalget opstillet et forslag til den kommende kongres i De samvirkende Fagforbund, hvori man foreslog en videreførelse af den afprøvede halvårslige aftenskole, indtil en mere udviklet dagskole kunne påbegyndes. Stauning valgtes den 15. september 1911 til formand for Arbejderhøjskolen, men forinden havde han til skolen indkøbt en protokol, som han herefter i nogle år frem førte med vanlig sirlig hånd.

Således etableret i faste former med en bestyrelse på 7 sammensat af repræsentanter fra både parti, fagbevægelse og elever bevægede skolen sig ind i sit andet undervisningsår. Fællesorganisationen gav atter skolen husly i læsestuen lokaler, og de 40 elever deltes i to hold. Skolens protokol vidner imidlertid om, at problemerne nu begyndte at snige sig ind af bagdøren. Forsømmelserne var i overkanten af det acceptable hvilket sandsynligvis skyldtes, at de til skolen udpegede partifæller for hovedpartens vedkommende var aktive fagfore-

ningsfolk, for hvem møder og forhandlinger nødvendigvis også måtte foregå i datidens sparsomme fritid. Til dette kan der spores en begyndende kølig stemning indenfor fagbevægelsens top for skolens måske for snævre teoretiske indfaldsvinkler. Teori og meningsforskelle drøftedes egentlig kun i Karl Marx-Klubben og i den altid oppositionelle Socialistisk Ungdomsforening. Praktisk partiarbejde, agitation for nye medlemmer, sociale reformer og nedsættelse af valgretten var den herskende opfattelse »på bjerget« af tidens krav.

Nedgang og opgang

Selv i skolens bestyrelse var der nu tiltagende frafald. Efter tre sæsoner var skolen ved at gå i grus, og den 14. august 1913 skrev Stauning i protokollen, at bestyrelsen instillede, at der ikke etableredes nyt kursus i den forestående vinter, men at der derimod optoges drøftelse og undersøgelser angående etablering af en dagskole. Imidlertid besluttedes det på et fællesmøde mellem forretningsudvalgene i D.s.F. og Socialdemokratisk Forbund den 9. september trods alt at igangsætte undervisning i den kommende vinter, samt at fremskaffe planer for virksomheden i fremtiden. Undervisningen, der bestod af en række foredrag, blev gennemført i løbet af vinteren, men det trak ud med at få udarbejdet den plan, der skulle danne grundlaget for de fortsatte forhandlinger om skolens fremtid.

Årsagen til forsinkelsen skyldtes en tiltagende uenighed i bestyrelsen om form og indhold for en kommende reetablering af skolen. De medlemmer som Stauning i protokoller kalder »de skolekyndige« følte sig overbevist om,

at man burde lave en egentlig højskole.

Stauning på sin side mente, at skolen i revideret form skulle fortsætte som en aftenskole. Pudsigt er det iøvrigt at bemærke, at Stauning i skolens protokol konsekvent benytter ordet »arbejderskole«, medens flere af bestyrelsens andre medlemmer, såvel som avisartikler, beretninger og forslag, bruger betegnelsen »Arbejderhøjskole«. Dette gav som nævnt næring til en del misforståelser.

Bestyrelsesmødet den 28. september 1914 var det første efter verdenskrigens udbrud, og det besluttedes under hensyn til krigssituationen ikke at give undervisning i den kommende vinter. Skolens arkiv vidner iøvrigt ikke om, at noget sådant var forberedt, så krigssituationen må man vel her betegne som belejlig.

Først et halvt år senere fremkom de skolekyndige med deres forslag til en videreførelse af skolen - endda hele tre forslag. Højskoletanken var ikke sluppet, men *»Stauning gjorde gældende at indstillingen ingeni lunde løste den opgave som kongresserne har givet udvalget, men derimod en plan der ikke har været kongressens«*. Dette førte sandsynligvis til en sprængning af bestyrelsen, for til næste møde 6. juli 1915 mødte kun tre medlemmer op. De skolekyndige fire medlemmer var blevet væk. De to endda *uden anmeldt forfald*.

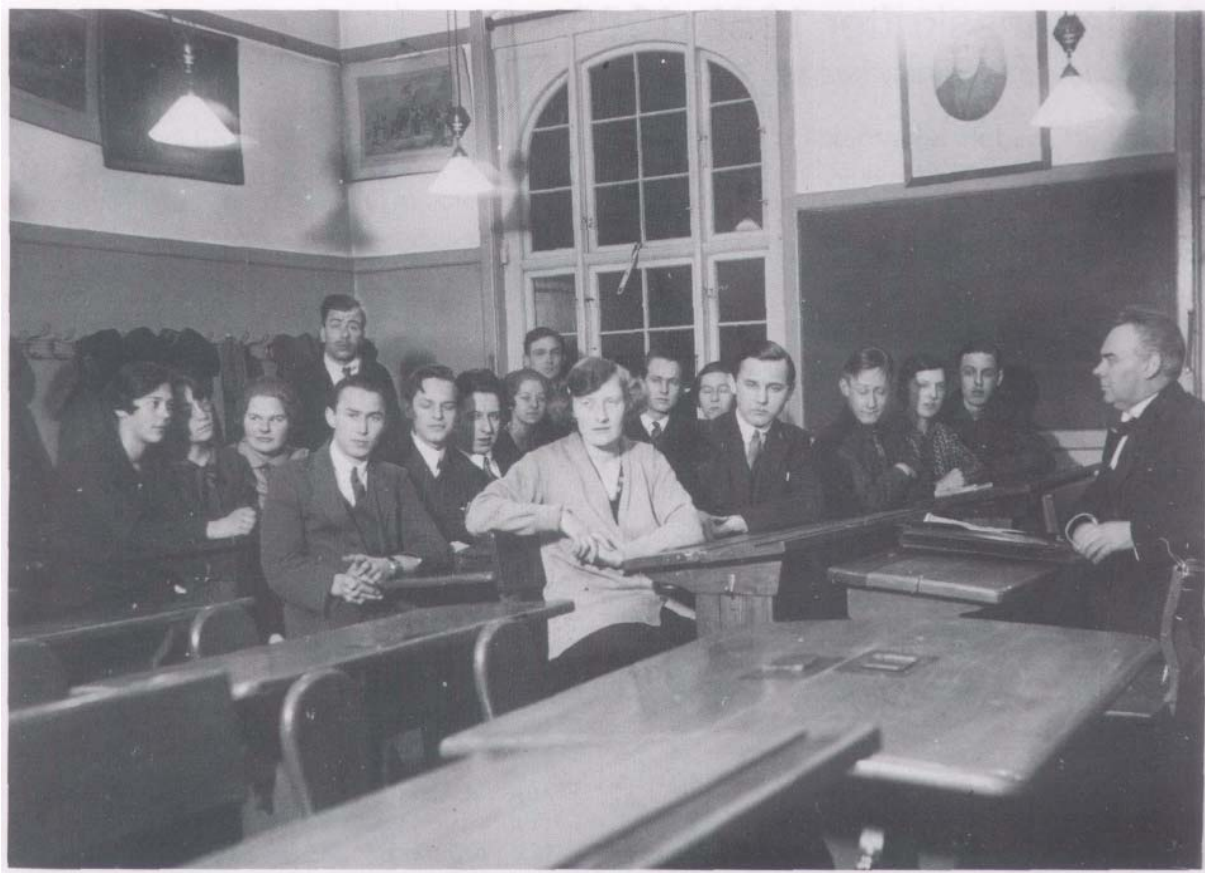
Endnu to bestyrelsesmøder afholdtes med Stauning som formand og protokolfører, men uenighed og krigssituationen gjorde, at skolen ikke kom igang igen. Dog var tanken omkring arbejderskolen ikke død hermed. På partikongressen i 1913 var der blevet nedsat et fællesudvalg som på grundlag af de mange udarbejdede forslag, og erfaringerne fra Arbejderhøjskolen i Esbjerg, fremkom med et forslag som tiltrådtes af D.s.F.'s kongres i 1916.

Aftenskolen reetableredes i vinteren 1916-17 som Den socialdemokratiske Arbejderskole under ledelse af C.V. Bramsnæs med en fastere organisation og reviderede læseplaner. Efter ansøgning fik skolen lokaler på kommuneskolen på Forchammervej, og for at sikre økonomien opfordredes organisationerne til at yde et bidrag på 10 øre pr. medlem til etablering af et skolefond, som senere skulle danne grundlag for oprettelse af en dagskolevirksomhed.

Efter en svag start og nogle tynde år i begyndelsen af 1920'erne fulgte der en betydelig udvikling af Arbejderskolen i København i forbindelse med oprettelsen af Arbejdernes Oplysningsforbund i 1924. Samtidig hermed gjorde man Arbejderskolen - som forblev en aftenskole - først to, så treårig, og ideen spredtes efter Københavns mønster til flere af de større byer i provinsen.

Arbejderskolen kom igennem årene til at yde en betydelig kulturel, politisk og social indsats indenfor arbejderbevægelsen. Ser man arkivet igennem har praktisk talt alle ledende socialdemokrater gennem undervisning, studiekredse og foredragsvirksomhed »slået deres folder« på skolen, og dermed været med til at give *»eleverne en dybtgående orientering om arbejderbevægelsens idé og målsætning«*, som skolens brochure i 1963 beskrev det. *»Ikke mindst arbejderbevægelsens tillidsmænd må til stadighed være under skoling for at kunne honorere de stadig voksende krav... Arbejderskolen vil i kraft af sin erfarne lærerstab kunne tilbyde en effektiv og perspektivfyldt undervisning, og er således et godt tilbud til tillidsmænd i parti og fagbevægelse«*, fortsatte folderen med højt rejst fane.

De sidste linier i protokollen blev skrevet i

Studiekreds i D.s. U. Lygte afd. med Mikkel Christensen som lærer. (ABA).

august 1965. Planerne for en ny tillidsmandsuddannelse var nu så langt fremme på landsplan, at bestyrelsen besluttede at ophæve skolen således, at *»der blev banet vej for den nye skole, som skulle være åben for alle«*. Arbejderskolens formue blev overdraget AOF uden klausuler.

Henrik A. Bengtson

Litteratur:

- Den socialdemokratiske Arbejderskoles arkiv (ABA).
- Ernst Johansen: Rundt regnet 50 år. København 1960.
- C.V. Bramsnæs m.fl.: 10 års arbejderoplysning. København 1934.
- Socialdemokraten 1910-16.
- Fællesorganisationen i København. Protokol 1909-11 (ABA).
- »Fremad« 1908-12. (ABA).

Jubilæumsskrifter 1985-1986

Den faglige arbejderbevægelse

Bogbindere, kartonnagearbejdere

Bredahl, Hans: En forbundsstifter. - Kbh. : [Dansk Bogbinder og Kartonnagearbejder Forbund], 1985.-69 s.: ill. Om Niels Christian Pallesen. Udgivet i anledning af Dansk Bogbinder og Kartonnagearbejder Forbund's 90 års jubilæum.

Frisører

Monggaard, Poul: Længe leve ... : Dansk Frisørforbund gennem 75 år / [tekst: Poul Monggaard]. - [Kbh.] : Dansk Frisørforbund, 1986.-172 s.: ill.

Funktionærer

Stadig på vej : Dansk Funktionærforbund 1911-1986 / af Børge Jul Larsen ... [et al.]; [redigeret af: Henning Kipp, H. Larsen-Bjerre]. - Kbh.: Dansk Funktionærforbund, 1986. -166 s.: ill.

Handels- og kontorfunktionærer

Hansen, Werner: HK Bornholm 1911-1986 : udgivet i anledning af afdelingens 75 års jubilæum. - [S.l.] :] [HK Bornholm], [1986]. -40s.: ill.

- Marstrup, Kaj: 40 års jubilæum : 1945-1985 : »HK under Rigspolitichefen og Københavns Politi«, Leifsgade 33 - 2300 København S. - [Kbh.], [1985].-17 s.

Journalister

Journalisten : særnummer april 1986 / red. Edel Hildebrandt... [et al.]. - [Kbh.] : Dansk

Journalistforbund, 1986. -40 s.: ill. Udgivet i anledning af Dansk Journalistforbunds 25 års jubilæum.

Kommunalarbejdere

Dansk Kommunal Arbejderforbund, Nykøbing M. afdeling, 1925-1985, 1. marts / [redaktion: Gerda Hosbond]. - [Nykøbing M.] : [Dansk Kommunal Arbejderforbund, Nykøbing M. afdeling], [1985]. -30 s.: ill.

Metalarbejdere

Dansk Metalarbejderforbund, Fakse afdeling 50 år : 26. juni 1986. - [Fakse] : [Dansk Metalarbejderforbund, Fakse afdeling], [1986].-20 s.: ill.

Fjellerad, Bent: Festskrift i anledning af 90 års jubilæet 7. april 1985. - [Kbh.] : [Dansk Metal, afdeling 5], [1985]. -99 s.: ill.

90 års jubilæum : 29. juni 1895, 29. juni 1985. - [Viborg] : Dansk Metalarbejderforbund, Viborg Afdeling, [1985]. - 23 s.: ill.

Specialarbejdere

Arbejdets mænd : en historie om de ufaglærtes liv og arbejde / [indsamling og bearbejdelse: John og Sanne Hansen]; [udgivet af SiD afd. A og afd. F, Middelfart]. - [Middelfart] : SiD, Middelfart, 1986.-192 s.: ill. Udgivet i anledning af SiD afd. A, Middelfart 90 års jubilæum.

1885 Odense 1985. - [Odense] : Anlægs- og

Bygningsarbejderne, [1985]. - 23 s. : ill. Udgivet i anledning af Anlægs- og Bygningsarbejdernes Fagforening for Odense og omegns 100 års jubilæum.

Chaufførernes fagforening Fredericia 75 år : jubilæumsskrift. - [Fredericia] : Chaufførernes Fagforening, Fredericia, 1985. - [95] s.:

25 års jubilæum : Special- og Fabrikarbejdernes Fagforening for Glostrup og Omegn. - Glostrup, [1986].-100 s.: ill.

Ringsted-Roskilde : Chaufførernes Fagforening midt på Sjælland : 1946 - 40 års jubilæum - 1986. - Ringsted : Chaufførernes Fagforening, [1986]. - 50 s.: ill.

SiD 90 år: et bidrag til belysning af en arbejderhistorie fra Hobro. - Hobro : SiD, Hobro, [1986].-61 s.: ill. Udgivet i anledning af Specialarbejderforbundet i Danmark, Hobro Afdelings 90 års jubilæum.

Telefonarbejdere

75 :1911 -1986: 23. september / [redaktion og tekst: Kim Caspersen, Tage Hensel og Erik Jensen]. - [Kbh.] : Teleforbundet i Danmark, afdeling 4, [1986]. - 24 s.: ill.

Træindustriarbejdere

Et tilbageblik ... - [Tarm] : [Træindustriarbejderforbundet i Danmark, Tarm afdeling], [1985].-[20] s.: ill. Udgivet i anledning af 50-års jubilæet for Træindustriarbejdernes Forbund i Danmark, Tarm afdeJing.

Fællesorganisationer

Christiansen, Ester: Arbejderliv i Aalborg : en billedbog / [af] Ester Christiansen, Jytte Pedersen og Jens Topholm. - Aalborg : Fællesorganisationen i Aalborg, 1986. - 120 s.: ill. Udgivet af Fællesorganisationen i Aalborg ved 100 års jubilæet 1886-1986.

Markvad, Willy: Fælles fodslav : Arbejdernes Fællesorganisation gennem 100 år / udarbejdet og tilrettelagt af Willy Markvad. - Kbh. : Arbejdernes Fællesorganisation, Kbh./Fr.berg, 1986.-104 s.: ill. Udgivet i anledning af 100 års jubilæet den 25. oktober 1986.

Den politiske arbejderbevægelse

Andersen, Svend Aage: En gammel ven bli'r 100 år. - [Skårup] : [Bekker], [1985]. - 50 s. :ill. Udgivet i anledning af Svendborg Socialdemokratiske Forenings 100 års jubilæum.

Beretninger om Socialdemokratiet Odense 2. kreds i anledning af 90 års dagen den 1. februar 1986 / [redigeret af Bent og Steen Christensen].- [Odense] : Socialdemokratiet i Odense, 2. kreds, [1986]. - 56 s.: ill.

Christoffersen, Knud B.: Socialdemokratiet Frederikssund 90 år: 1896-1986. - [Frederikssund] : [Socialdemokratiet i Frederikssund], [1986]. - 26 s.: ill.

90 år i Taastrup / [redaktionsgruppe: Anders Bak, Kirsten Lau og Ragni Linnet]. - [Taa-

Et udvalg af jubilæumsskrifter fra 1986. A BA skal indtrængende opfordre alle faglige og politiske foreninger om at indsende deres jubilæumsskrifter til biblioteket. Vi har besvær med at få fat i alle, hvad der er meget beklageligt.

strup] : [Socialdemokratiet i Taastrup], [1986].-61 s.: ill.

og Erik Krautwald. - [Fredericia]: [Socialdemokratiet, Fredericia partiforening], [1986]. - 64 s.: ill.

Om 100 år er alting glemt? - mon dog!: Socialdemokraterne i Kolding 24. august 1886-1986 / [redigeret af: Per Andersen og Tage Christensen]. - [Kolding] : [Socialdemokratiet i Kolding], [1986]. -48 s.: ill.

Socialdemokratiet i Videbæk : 1911-1986 / [Redaktion for jubilæumsskriftet: Karl Werge, Henrik Harpøth, Jacob Christensen]. - [Videbæk] : [Socialdemokratiet i Videbæk], [1986].-[12] s.: ill.

Petersen, Axel: Spredte træk fra fortid og nutid : socialdemokraterne i Fredericia : 1886 -28. juni - 1986 / opsamlet af Axel Petersen

Hannah Linden

Trykte og utrykte afleveringer til ABA i 1986

Biblioteket

Utrykte afhandlinger 1986

- Andersen, Hans K.:* Dansk arbejdsmarkeds- og beskæftigelsespolitik 1960-1985 / af Hans K. Andersen, Martin H. Pedersen. - Roskilde, 1985. - 213 spalter. Speciale ved RUC, Institut for Samfundsøkonomi og Planlægning.
- Andersen, Svend Aage:* Arbejderhverdag i Århus 1870-1940 : en undersøgelse af arbejderliv og arbejderkultur i Århus i tiden fra 1870 til 1940. - Århus, [1983]. -331 s. Licentiatafhandling ved Århus Universitet.
- Arentzen, Peter:* Den tyske Weimarrepublikks arbejder-sportsbevægelse-lederes teoretiske overvejelser om sporten og arbejdersportsbevægelsen: belyst ud fra en historiografisk gennemgang af samtidig, østtysk og vesttysk litteratur og nyere sportsteoretiske overvejelser. Kbh., 1986.75, [16] s.: ill. Speciale i historie ved Københavns Universitet.
- Bach Nielsen, Annelise:* »Mod fascisme og krig!« : antifascistisk strategi og praksis i Danmark 1928-1933, med særlig henblik på alliancen mellem kommunister, kulturradikale og borgerlige. - Kbh., 1983. - 2 bd. (116 s.). Speciale ved Historisk Institut, Københavns Universitet.
- Balling, Preben:* American Federation of Labor og Socialist Party of America 1901-1925. - [Roskilde], 1983. - 423 spalter. Speciale ved RUC, Samfundsfag.
- Bendtsen, Nich:* Fagbevægelse og effektivisering: en analyse af DsF's rationaliserings- og effektiviseringspolitik samt reaktionerne i arbejderklassen med hovedvægten lagt på udviklingen fra 1945 til 1960 / [af] Nich Bendtsen, Gert Pedersen. - [Århus], 1983. - 2 bd. (215, XV s.). Speciale ved Århus Universitet, Historisk Institut.
- Bjørnlund, Ida Holm:* På jagt efter historien : en analyse af Ditte Cederstrands »De uspurtes historie« / Ida Holm Bjørnlund, Kristina Øby Pedersen. - Århus, 1983. - 2 bd. (144 s.). Speciale ved Nordisk Institut, Århus Universitet.
- Bioen, Lars:* Godsejerne i det danske samfund o. 1870-1900 : godsdriften - landarbejderspørgsmålet - socialismen / [af] Lars Bloch, Henrik Juul Hansen, Ole Wintoniak. - [Aalborg], 1985. - 2 bd. (383 spalter). Speciale i historie ved Aalborg Universitetscenter.
- Blomberg, Michael:* Uddrag af de kvindelige bryggeriarbejderes historie / Michael Blomberg, Kirsten With Kaas, René Sandberg. - [Roskilde], 1986. - 120 s.: ill. Projektrapport i historie/OB, modul 1 ved RUC.
- Bruun, Marianne Groth:* Tjenestepigernes livssituation og -måde i sidste halvdel af det 19. årh. / Marianne Groth Bruun, Karen Margrethe Aarhus. - Århus, 1979. - 30, [5] s. Vintereksamen 1978/79 ved Historisk Institut, Århus Universitet.
- Böhme, Sonja:* Zum Einfluss der Kommunistischen Jugend Dänemarks auf die politische Aktivität der dänischen Arbeiterjugend in der Gegenwart. - Greifswald, 1982. 71, [30] s. Diplomarbeit, Ernst-Moritz-Arndt-Universität.
- Deppe, Ralf:* Exil in Dänemark 1933-1948. - Hamburg, 1984. - 2 bd. (144, 22 s.). Wissenschaftliche Hausarbeit zur Erlangung des akademische Grades eines Magister Artium.
- Frederiksen, Vagn:* Arbejderbevægelsen og arbejder-spørgsmålet 1870'erne-1890'erne. - Roskilde, 1985. -131 spalter. Speciale ved RUC, Historie.
- Frederiksen, Vagn:* Staten og sygekasserne : en historisk og mediesociologisk undersøgelse af »Sygekassetidende« 1890'erne-1930'erne. - [Roskilde], [1985]. - 402 spalter. Projektrapport i historie: modul 1, medie: modul 2 ved RUC.
- Gregersen, Annette:* Bibliografi over ungdomsarbejdsløshed, bekæmpelse og projekter 1975-1982. - [Kbh.], 1984.-2bd. (123 s.). Specialeopgave ved Danmarks Biblioteksskole. *Ikke til hjemlån.*
- Hvitved, Hans Jørgen:* Landarbejderen mellem land-brugssamfundet og Landarbejderforbundet 1918-1934 **41**

- en undersøgelse af landarbejderens placering i landbrugssamfundet og dets indflydelse på landarbejdernes, specielt tjenestefolkenes bevidsthedsdannelse og motivering for en faglig organisering i Landarbejderforbundet. - Århus. 1985. - 111, 3 s. Speciale ved Århus Universitet, Historisk Institut.
- Højriis Jensen, Anita:* Venstrefløjens af det britiske Labour parti. -Kbh., 1985. -76 s. Speciale ved Handelshøjskolen i København.
- Jensen, Annelise:* Kvinder i Remisevænget, hvilke udveje? : om kvindelig i et urbant område. - [Roskilde], 1986. -245 spalter: ill. Speciale ved RUC.
- Juul Rasmussen, Erling:* 25 years of labour government and incomes policy : a historical and comparative analysis of labour governments and incomes policy in Great Britain, Denmark and Australia id the period 1960-1984.-Firenze, 1985.-7 bd. (741 s.).
Afhandling ved European University Institute, Department of Social Sciences.
- Larkin, P.T.:* Internationalism in the Danish Workers Movement, 1871 -1914 : with special reference to the Second International. - London, [1984]. - 39 s.
- Larsen, Lars:* Register til HUG! : nr. 1-31, 1974-84. - Kbh., 1984.-VIII, 70s.
Hovedopgave ved Danmarks Biblioteksskole. *Ikke til hjemlån.*
- Larsen, Marianne:* »Træk fra 30'ernes kulturelle debat og dennes indflydelse på en række skønlitterære værker«. - [Kbh.], 1984.-77, [7] s. Hovedopgave ved Danmarks Biblioteksskole.
- Larsen, René:* De samvirkende Fagforbund og overenskomstpolitikken fra Juleforliget i december 1942 til befrielsen i maj 1945. - Kbh., 1986. - 97 s. Speciale ved Københavns Universitet, Historisk Institut.
- Lundstrøm, Mikkel:* Udviklingen af den marxiske teori i perioden 1835-1848 : specielt omkring tilblivelsen og udfoldelsen af den materialistiske historieopfattelse, de begyndende økonomiske studier og udviklingen i Marx's revolutionært-kommunistiske standpunkt. - Roskilde, 1982.-3bd. Speciale ved RUC.
- Madsen, Gert:* En undersøgelse af den danske chokolade- og sukkervareindustri's udvikling ca. 1840-1920. -[Kbh.], 1979.-145 s. Specialeopgave ved Institut for økonomisk historie, KU.
- Mathiasen, Hans:* Økonomisk demokrati i historisk perspektiv: en analyse af udviklingen i dansk arbejderbevægelses syn på økonomisk demokrati. - Kbh., 1986. Speciale ved Københavns Universitet, Økonomisk Institut.
- Modsætninger mellem S/D og Metal I* [af] Henning Homekær ... [et al.]. - [Roskilde], 1985. - 2 bd. (582 spalter). Speciale i historie og samfundsfag ved RUC.
- Nielsen, Lizette:* Børns arbejde i dansk industri 1872-1914.-[Kbh.], 1985.-2bd. (104s.). Speciale i historie ved Københavns Universitet, Institut for Økonomisk Historie.
- Pedersen, Jens Erik:* Venstrenazistiske fremtrædelser og betingelser. - [Kbh.], 1982. - 78 s. En undersøgelse af det nazistiske Dansk Socialistisk Parti. Speciale i dansk ved Københavns Universitet.
- Petersen, Hans Uwe:* Arbejderklassen og intelligensen i Weimarrepublikken: en undersøgelse af Kommunistische Partei Deutschland's politik overfor intelligensen, dens forudsætninger og udvikling. - [Kbh.], [1981]. - 132 s. Speciale ved Københavns Universitet.
- Petersen, Inger:* Analyser af Vindrosen og HUG 1968-83: til belysning af de intellektuelles funktion og selvforståelse / udarbejdet af: Inger Petersen, Richard Vestergaard, Else Aarup Pedersen.-Aalborg, 1984.-2bd. (160 s.).
Hovedopgave ved Danmarks Biblioteksskole.
- Rabølle Nielsen, Asger:* Nationale og internationale aspekter ved storlockouten 1899. - [Odense], 1985. -115 s. Speciale ved Historisk Institut, Odense Universitet.
- Rasmussen, Annelise:* Landarbejdere på Lolland-Falster ca. 1870-1900 med særlig henblik på svenske sæsonarbejdere i Sædinge sogn. - Kbh., 1984. - 108 s. Speciale ved Historisk Institut, Københavns Universitet.
- Retsager, Mogens:* Arbejdersangens betydning for den danske arbejderbevægelse i dens første fase frem til 1914 og arbejderbevægelsens kulturpolitiske indflydelse på det danske samfund fra 1914 til midten af 1930'erne.-[Kbh.], 1985.-18, [7] s.
Historieopgave ved Københavns Dag- & Aftenseminarium.
- Schilling, Claudia:* Ditte Cederstrands Romanreihe »De uspurtes historie« im Traditionszusammenhang der dänischen sozialistischen Literatur. - Greifswald, 1982. -69, [5] s. Diplomarbeit, Ernst-Moritz-Arndt-Universität.

Schäfer, Allan: Karl Marx/Friedrich Engels på dansk : en retrospektiv bibliografi. - [Kbh.], 1986. - 70 s.
Specialeopgave ved Danmarks Biblioteksskole. *Ikke til hjemlån.*

Svendsen, Tove: Bibliografi over den danske socialistiske arbejderbevægelses udgivelser fra 1871-1919. - Kbh., 1986.-xx, 81 s. Speciale ved Danmarks Biblioteksskole, København.

Taze, Zoe Dialisma: Patras' Demokratiske Forening : den første socialistiske organisation i Grækenland. - Kbh., 1986.-31 s.
Områdeprøve ved hovedfag, Institut for Nygræsk, Københavns Universitet.

West Birgitte: Fransk fagbevægelse 1968-84 : visionerne og virkeligheden. - [Kbh.], 1985. - 110 s. Speciale i fransk ved Romansk Institut, Københavns Universitet.

Wichmann, Anne-Marie: Den amerikanske fagbevægelse i 1980'erne : med specielt henblik på direkte og indirekte angreb på fagbevægelsens eksistens, navnlig i relation til fabriksarbejdere inden for den private produktionssektor. - Kbh., 1985. - 84, [19] s. Speciale ved Handelshøjskolen i København.

Vissing Andersen, Kaare: En undersøgelse af den københavnske folkestrejke juni-juli 1944 med særlig henblik på Socialdemokratiets og De samvirkende Fagforbunds stilling.-Kbh., 1984.-124 s.
Speciale ved Københavns Universitet, Institut for Samtidshistorie.
Kan ikke udlånes uden indhentet tilladelse fra forfatteren.

Gaver

Følgende personer har i beretningsåret overdraget institutionen bøger, pjecer, tidsskrifter, fotografier:

Rudolf Andersen, Ernst Dahl, Kjeld Degenkolv, Solvejg Gemma Dybig, Ellis Eriksen, John og Sanne Hansen, Niels Chr. Hansen, Jan Ingemann Sørensen, Edgar Jensen, Hans Eyvind Jensen, Holger Jespersen, Tove Johansen, Gelius Lund, Robert Madsen, Walter Rasmussen, Hans Richter, Carl Johan Siljat, F.B. Simonsen, Helle Skaaning, Henning Svendsen, Tobaksgruppen i København, Aksel Willumsen.

Vi takker også de mange forfattere, forlag og organisationer, der har skænket biblioteket et eller flere eksemplarer af deres udgivelser.

Titelbladet på originaludgaven, der nu er deponere! på ABA, jvf. artiklen »En veteran vender hjem«.

Arkivet

Arkivafleveringer indgået i ABA 1986

Fagbevægelse:

Metalarbejdere

Dansk Metalarbejderforbund: Forhandlingsprotokoller, medlems- og kontingentbøger, regnskabs- og kopibøger, korrespondancesager, faglige sager, internationale sager samt sager vedr. miljø og uddannelse.

Centralorganisationen af Metalarbejdere: Forhandlingsprotokoller, regnskabsbøger m.m.

Grovsmedenes Fagforening, Kbh.: Forhandlingsprotokoller, regnskabsbøger m.m.

Kobbersmedenes Fagforening, Kbh.: Forhandlingsprotokoller, regnskabsbøger m.m.

Dansk Jern- og Metalsliberforbund, Kbh.: Forhandlingsprotokoller, regnskabsbøger m.m.

Formernes Klub, Titan, Kbh.: Forhandlingsprotokoller, medlems- og kontingentbøger.

Specialarbejdere

Specialarbejderforbundet i Danmark: korrespondance og sager vedr. afdelingerne

Havneværsets Arbejderes Klub, Kbh.: Forhandlingsprotokoller og regnskabsbøger m.m.

Dans/c Papirindustriarbejderforbund, Holeby: Forhandlingsprotokol, medlems- og regnskabsbøger.

Specialarbejderforbundet Odense A & B: Forhandlingsprotokoller for Odense A, Odense A&B, Murerarbejdsmænd, Brolæggerne, Brolæggerens faglige Klub, Gasværksarbejderne samt Arbejdsmændenes Fællesledelse i Odense. 6 stk. faner.

Arbejdsmændenes Fagforening, Stenløse-Fangel: Forhandlingsprotokol.

Arbejdsmændenes Fagforening, Gedser: Forhandlingsprotokol.

Kvindelige Arbejdere

Kvindeligt Arbejderforbund i Danmark: Forhandlingsprotokoller, formandsberetninger, cirkulærer og overenskomster.

Kvindeligt Arbejderforbund afd. 5, Kbh.: Forhandlingsprotokoller, medlemsprotokoller, sager vedr. københavnske

virksomheder samt protokoller fra klubberne: Benco, Helweg-Mikkelsen, Tobias Jensen, Siemens, Marius Mulvad, Telavox Radio og Københavns Elektromotor Fabrik.

Beklædnings- og tekstilarbejdere

Buntmagernes Forbund, Kbh.: Forhandlingsprotokoller.

Buntmagernes Syge- og Begravelseskasse: Forhandlingsprotokoller.

Buntmagernes Hjælpe- og Understøttelseskasse: Forhandlingsprotokoller.

Strå- og Filthattmagernes Understøttelsesforening: Forhandlingsprotokoller og kassebøger.

Dansk Tekstilarbejderforbund: Forhandlingsprotokoller, kongresprotokoller og arkivjournaler.

Bryggeriarbejdere

Bryggeriarbejdernes Fagforening, Kbh. og Omegn (mænd): Forhandlingsprotokoller, Kontingent- og regnskabsbøger m.m. 2 stk. faner.

Snedkere- og tømrere

Bygningssnedkernes Fagforening, Kbh.: Forhandlingsprotokoller.

Fællesafdelingen 43, København: Forhandlingsprotokol.

Nærings- og Nydelsesmiddelarbejdere

Fællesklubben på Skandinavisk Tobakskompagni, Kbh.: Forhandlingsprotokol og div. arkivmateriale.

Slagternes Klub hos H.P. Svendsen og Sønner: Forhandlingsprotokol og regnskabsbøger.

Keramikere

Keramisk Forbund, Fyn: Forhandlingsprotokol.

Landsorganisationen i Danmark, LO:

Mikrofilm, sekretærmateriale, forhandlingsprotokoller.

Politiske partier (Landsorganisationer)

Socialdemokratiet (partikontor):
Fortsat aflevering. (1984-86).

Venstresocialisteme (partikontor):
Fortsat aflevering. (1973-80).
Venstresocialisterne (partiarkiv): 1968-
1980 (afl. af Viggo Jonassen)

Politiske Foreninger

Socialdemokratisk forening, Gentofte:
Forhandlingsprotokoller m.m.

Socialdemokratisk forening, Tømmerup Sogn:
Forhandlingsprotokoller, medlemsbøger, fane.

Socialdemokratiet i Bramsnæs (Sæby-Gershøj), (Hyllinge-Lundby): Forhandlingsprotokoller, medlems- og kassebøger.

Socialdemokratisk forening, Hvidovre Syd:
Forhandlingsprotokoller.

Socialdemokratisk forening, Orø:
Forhandlingsprotokoller, medlemsbøger, fane.

D.S.U. Nyborg afdeling: Forhandlingsprotokoller,
medlemsbøger m.m.

D.S.U. Lyngby afd.: Forhandlingsprotokol.

Danmarks kommunistiske Parti, Middelfart:
Mødereferater, korrespondance.

Danmarks kommunistiske Parti, Stubbekøbing:
Forhandlingsprotokoller, medlems- og regnskabsbøger.

Danmarks kommunistiske Parti, Nykøbing Falster:
Mødereferater.

Danmarks kommunistiske Parti, Storstrøms distrikt:
Mødereferater, m.m.

Danmarks kommunistiske Ungdom: Kongresmateriale m.m.

Socialistisk Folkeparti, Islands Brygge (Sundby 2):
Forhandlingsprotokol.

Andre:

Arbejdernes Teatercentral (ARTE):
Forhandlingsprotokoller, korrespondance, cirkulærer, programmer m.m.

Arbejdernes Oplysningsforbund, København:
Forhandlingsprotokoller, kasse- og regnskabsbøger, kon-
trakter m.m.

Det kooperative Fællesforbund:
Korrespondance vedr. oprettelsen.

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd:
Beretninger, cirkulærer og korrespondance.

Tidsskriftet »Frie Kvinder«: Forhandlingsprotokol.

Foreningen »Kredsen« (socialdemokratiske kvinder):
Forhandlingsprotokol.

Fagbevægelsens Kvindesekretariat: Forhandlingsprotokol.

Socialistisk Kulturfront: Mødereferater, korrespondance.

Hjælpekassen af 1893, Carl Aller:
Forhandlingsprotokoller m.m.

Desuden har følgende personer afleveret gaver til arkivet:

Morten Thing (Edvard Heiberg), Tom T. Kristensen (VS Nørrebro), Kristian Albertsen (privatarkiv), Mary Willen-drup (Georg Moltved), S.P. Jønsson (Hartvig Frisch), Ernst Dahl (SUF-KF-og VS-materiale), Solvej og Svend Christensen (privatarkiv), Bent Rønne (Folkedemokratisk Aktion, Folk for Fred, Nykøbing Falster), Eva Christiansen (Ernst Christiansen), Karen M. Andersen (Bevægelsen mod Kvindearbejdsløshed), Lars Zac (Danske spaniensfri-villige), Lars Kandrup (Jens Otte Krag), Gert Hammerby (Kristian Krater), Grethe Wodstrup (Landsforeningen Natur og Fritid), Erik Christiansen (snedkermateriale).

Sekretær i LO, Bodil Mogensen, ny formand for ABA 's bestyrelse, (foto: Peter Thornvig).

Medarbejdernes aktiviteter 1986

Publikationer/artikler

Gerd Callesen

Arven efter Marx og Engels. - i: Aktuelt 15. dec. 1986.

The Danish Social-Democracy and the Chicago Murders. -i: Franklin Rosemont/Dave Roediger (udg.): Haymarket Scrapbook. Chicago, 1986. Side 219-221.

Dänemark. - i: Mein Vaterland ist international. Internationale illustrierte Geschichte des 1. Mai 1986 bis heute. Oberhausen, 1986. Side 38-44 (sammen med Flemming Hemmersam).

Mellem klassesolidaritet og politisk kritik: Social-Demokraten og mordene i Chicago 1886-87. - i: Årsskrift ABA 1985,8.15-21.

Movimento operaio e cooperative in Danimarca 1871 -1923. - i: Le imprese cooperative in Europa dalla fine dell '800 alla Seconda Guerra Mondiale. Pisa, 1986. Side 88-96.

Henning Grelle

Arbejdsmandens historie i 100 år. Bd. 4: Gartneri, land- og skovbrug (sammen med Anette E. Hansen).

Arbejdernes internationale kampdag og festdag. - i: Din By. 1. årgang nr. 1 1986, s. 16-18.

»Jobtilbud« i Nazi-Tyskland. - i: Fagbladet nr. 11 1986, s. 29-30.

Spaniens-frivillige med humor. - i: Fagbladet nr. 14 1986, s. 21.

Frigørelsen er arbejdernes eget værk. - i: Aktuelt 26. nov. 1986.

C.N. Hauge og historien om en ministermødeprotokol. - i : Årsskrift ABA 1985, s. 26-33.

Anette E. Hansen

Arbejdsmandens historie i 100 år. Bd 4 : Gartneri, land- og skovbrug (sammen med Henning Grelle).

Hannah Linden:

Bibliografi over Karl Kautsky's udgivelser på dansk. - i: Arbejderhistorie nr. 26 1986, s. 43-46.

Bibliografi over dansksproget litteratur om Den spanske Borgerkrig. - i: Årsskrift ABA 1985, s. 8-12.

Dorte Ellesøe:

ABAs plakatsamling. - i: DF Revy nr. 10 1986.

Foredrag 1986

Sozialismus in einem Agrarland. Anfänge und Entwicklung der Arbeiterbewegung in einem Agrarland. Universitetet i Osnabrück. 6 dec. 1986 (Gerd Callesen).

Der var så dejligt ude på landet - eller var der? De fynske Landboforeningers husholdningsudvalg (Anette E. Hansen).

Danske landbokvinders arbejdsvilkår 1870-1940. Lunds Universitet (Anette E. Hansen).

Om arbejdsbegrebet. Højskolen i Spaniensgade (Anette E. Hansen).

Socialdemokratiets historie fra gennembruddet til i dag. Socialdemokratiet i Solrød, d. 17. sept. (Henning Grelle).

Arbejderbevægelsens historie. Socialdemokratiet 7. og 16. kreds. 10 nov. (Henning Grelle).

Arkiver, museer og faner. Københavns Universitet, d. 17. marts (Henning Grelle).

Fanerne fortæller også historie. Roskilde Højskole, d. 13. okt. (Henning Grelle).

Arbejdsmandens historie. HSR. Hovedstadens socialdemokratiske radio (Henning Grelle).

Arbejdsvilkår - igår og i dag. Radio Dagny, d. 30. maj (Henning Grelle).

Konferencer, seminarer, møder

LO's kulturkonference 12.-13. april (Børge Pedersen, Henning Grelle).

Nordisk selskab for arbejderbevægelsens historie. Island 21.-25. juni (Børge Pedersen, Henning Grelle, Anette E. Hansen).

Nordisk konference for arbejderbevægelsens arkiver. Helsinki 20.-22. august (Gerd Callesen, Dorte Ellesøe, Henning Grelle).

Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie. Andebølle 7.-9. nov. (Anette E. Hansen).

Generalforsamling/Årsmøde i Danmarks Biblioteksforening. Nyborg Strand 19.-21. marts (Hannah Linden).

Årsmøde i Danmarks Forskningsbiblioteksforening, 11.-13. juni (Karen Pedersen).

Seminar for bibliotekarer/dokumentalister i fagbevægelsen. Det europæiske Fagforeningsinstitut, Bryssel 29. sept. (Gerd Callesen).

36. Tagung des Wissenschaftlichen Rates für Marx-En-gels-Forschung. Berling 14.-16. okt. (Gerd Callesen).

Nordisk LO, Kulturkonference i Stockholm, arrangeret af svensk LO, 6.-11. okt. (Børge Pedersen).

Kurser

Introduktion til bibliografisk databehandling. Danmarks Biblioteksskole 17.-28. november (Dorte Ellesøe).

Redaktions- og foreningsarbejde

Gerd Callesen: Medredaktør af Tidsskriftet Arbejderhistorie. Medredaktør af serien »International Arbejderbevægelse«.

Henning Grelle: Formand for Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie. Medredaktør af Arbejdsmandens historie bd. 5.

Anette E. Hansen: Bestyrelsesmedlem i Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie.

Børge Pedersen: Medlem af studiekredsen »Arbejdererindringer«, Københavns Universitet. Medredaktør af serien »International Arbejderbevægelse«.

ABA's bibliografiske serie bd. 4.

Tove Svendsen: Arbejderbevægelsens udgivelser fra 1871-1919.

En bibliografi. -103 sider.

Bibliografien registrerer 471 titler og er inddelt i emnegrupper. Først og fremmest er udgivelser af arbejderbevægelsens organisationer medtaget, og derudover enkelte udgivelser af kendte socialistiske forfattere, som enten har udgivet på »eget forlag« eller på forlag med en vis tilknytning til den socialistiske bevægelse.

Festskrifter fra fagbevægelsen er udeladt; her henvises til »Jubilæumsskrifter udgivet af fagforbund og fagforeninger« af Birthe Poppe.

Bibliografien er forsynet med forfatter-, titel-, serie- og udgiverregister og indeholder dermed også en oversigt over bevægelsens mange mindre organisationer på venstrefløjen.

Bibliografien er et led i arbejdet med at tilvejebringe pålidelige hjælpemidler til studiet af arbejderbevægelsens historie. Dens hovedværdi ligger i *den samlede oversigt over arbejderbevægelsens udgivelser*, som giver en enestående mulighed for at studere bevægelsens idéhistoriske udvikling og organisationspolitiske indsats. Endvidere gør den det muligt at sammenligne dansk socialismes bogproduktion med udenlandske arbejderorganisationers bestræbelser på samme område. Sådanne komparationer giver historiske undersøgelser et større perspektiv.

I bibliotekernes informationsarbejde vil bibliografien være et nyttigt arbejdsredskab; bl.a. i forbindelse med de lokale arbejderorganisationers jubilæer i de kommende år, hvor nye festskrifter skal udgives.

Prisen bliver højst kr. 120,00 (incl. porto og forsendelse). Der ansøges om produktionsstøtte, og afhængigt af denne samt **forudbestillingernes antal** vil prisen forhåbentlig kunne nedsættes til **kr. 80,00**, og vi beder jer derfor så hurtigt som muligt og inden 10. april at indsende nedenstående blanket til

**Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv,
Rejsbygade 1, 1759 København V.**

ARBEJDERMUSEET

Rømersgade 22, DK 1362 København K.

Arbejdermuseet skal vise arbejderklassens historie i Danmark fra 1850 til i dag.

Arbejdermuseet viser det, du ikke kan finde på andre museer: Hvordan de mange arbejdere har levet hjemme, **på** arbejdet og i fritiden.

Arbejdermuseet startede i 1983 og er fuldt udbygget i 1994.

Arbejdermuseet ligger i den tidligere Arbejdernes Forsamlingsbygning i Rømersgade.

Museets første egen udstilling åbnede i 1984.

Det kan du se på Arbejdermuseet

1950-erne. Oprindelig særudstilling om arbejderfamilien i 1950-erne. Nu del af den faste udstilling.

Trange tider. Arbejderbolig fra 1930-erne, præget af tidens arbejdsløshed.

For liv og brød - de første arbejdere. En udstilling om arbejderklassens første år.

Multidias shows:

Arbejdets historie (40 min.).-

Praktiske oplysninger:

Gruppebesøg aftales på telf. 01 13 01 52
entré 10/5,- kr.

Tilmeldte skoleelever i grupper har
fri entré.

Undervisningsmateriale kan rekvireres.

Guidning til udstillingerne kan

bestilles (pris p.t. kr. 150,-

pr. udstilling).

Åbningstider

Alle dage kl. 11-16

Onsdage kl. 11-20

International arbejderbevægelse

redigeres af følgende redaktion:

Gerd Callesen og Børge Pedersen, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv • Steen Bille Larsen, Det kongelige Bibliotek • Dorrit Andersen, Landsarkivet på Fyn

Enkelte bøger eller AOFs bogabonnement på hele serien kan bestilles hos AOFs Forlag på telefon 01 29 60 66. Ekspeditionstid 10.00-15.30.

- 1 **ITALIEN** – Lars Olsen
- 2 **TYSKLAND** – indtil 1945 – Johnny N. Laursen
- 3 **TANZANIA** – Dorthe Uldall Petersen
- 4 **SPANIEN** – Palle Jørgensen
- 5 **BRASILLEN** – Ivan Bæhr
- 6 **NORDAFRIKA** – Jørgen Bæk Simonsen
- 7 **USA** – Niels Ole Højstrup Jensen – Ole Strømgren
- 8 **FRANKRIG** – Michael Seidelin Hansen
- 9 **VESTTYSKLAND** – Karl Christian Lammers
- 10 **JAPAN** – Per Kampmann
- 11 **ENGLAND** – John Murphy
- 12 **INDIEN** – Niels Henrik Helms – Hanne-Luise Danielsen

